

Whether one should drink water during בין השמשות is discussed amongst the פוסקים. Some explained this to be the case *every* בין השמשות, but פוסקי אשכנז were concerned only in regard to בין השמשות on שבת. This is based on קבלה concerning the drinking of water after the time in which the נשמות are in limbo, before they must return to גיהנם. When one of the סעודת שלישיית בעלי התוספות ate during סעודת שלישיית at this time, whether accompanied with water or not. When the סופר חתם settled in Hungary, he followed the local schedule, and ate מנחה after סעודת שלישיית, but he made sure not to have any water on the table. In this regard, wine and fruit juice are not considered water.

כך היה המנהג מעולם לאכול לפני מנחה וכמו ששמע גם בגמרא, ורבינו משולם שינה את המנהג והנהיג לאכול אחרי מנחה וכעס עליו רבינו תם.

The סופר חתם was similarly opposed to the recital of 'אתקינו סעודתא' because of the Kabbalistic concepts mentioned, which should not be revealed publicly. Practically speaking, it is best if one can omit it without causing a מחלוקת.

¹ לדוד ברוך ולמנצח בנגינות למוצאי שבת

אם יש אבל שהוא בעל תפלה, מתפלל לפני העמוד - בעיקר במוצאי שבת - אבל לא עובר בכל התפילות כימים שאין נפילת אפים, שבהם אינו משמש הבעל תפלה אפילו בתפילת מנחה וערבית (בעשרת ימי תשובה [לפי שהדין מתוח נגדו], בחול המועד, בראש חודש, בימי חנוכה, בחמשה עשר בשבט, בימי פורים, כל חודש ניסן, בל"ג בעומר, בחמשה עשר באב)

במוצאי שבת מאחרים התפלה כדי להוסיף מחול על הקודש, וממתנים עד שיראו ג' כוכבים קטנים רצופים, וביום המעונן עד שיצא הספק מלבן. וקודם שמתחילים והוא רחום נוהגים לומר ב' מזמורים אלה (אבל א"א בבית אבל):

במוצאי שבת הבעל תפלה מנגן במקומו בלי טלית קודם לתפילת ערבית שני מזמורים אלה ואומרים אותם בניגון ידוע: (יום טוב שחל בשבת אין מזמרים לדוד ברוך במוצאי שבת שהוא מוצאי יום טוב.)

קמֵד לְדוֹד וּבְרוּךְ יְיָ וְצוּרֵי הַמְּלִמָּד יְדֵי לְקָרֵב אֶצְבְּעוֹתַי לְמַלְחָמָה:

חֲסֵדִי וּמְצוּדָתִי מְשַׁבְּבֵי וּמְפַלְטֵי לִי מִגְּנֵי וּבֹו חֲסִיתִי הָרוּדֵד עִמִּי תַחְתִּי:

1
On לדוד ברוך (שיר המעלות) was recited by all קהילות, and is still said in old ירושלמי (אשכנזי) קהילות, and in קהילות הספרדים. The משנה ברורה quotes it as מנהג טוב (therefore Litvaks should recite it as well). Its recitation was stopped by חסידים. Since there was never a קדיש according to the ancient מנהג, it was not added later. (Only one or two communities in Hungary said לדוד ברוך קדיש after לדוד ברוך.)

יְיָ מִה־אָדָם וּתְדַעְהוּ בֶן־אָנוּשׁ וְתַחֲשֹׁבֵהוּ:

אָדָם לְהֵבֵל דָּמָה יָמָיו כְּצֶלַע עוֹבֵר:

יְיָ הִט־שָׁמַיִךְ וְתִרְדַּ גַּע בְּהַרִים וַיַּעֲשֵׂנוּ:

בְּרוּךְ בָּרַק וְתַפִּיֲצֵם שְׁלַח חֲצִיֶיךָ וְתַהַמֵּם:

שְׁלַח יָדֶיךָ מִמְרוֹם פְּצַנִי וְהַצִּילֵנִי מִמַּיִם רַבִּים מִיַּד בְּנֵי־נֹכַר:

אֲשֶׁר פִּיהֶם דְּבַר־שׂוֹא אוֹיְמִינָם יָמִין שֶׁקֶר:

אֱלֹהִים שִׁיר חֲדָשׁ אֲשִׁירָה לָךְ בְּנִבֵּל עֲשׂוֹר אֲזַמְרָה לָךְ:

הַנּוֹתֵן תְּשׁוּעָה לַמְּלָכִים הַפּוֹצֵה אֶת־דָּוִד עַבְדּוֹ מִחֶרֶב רָעָה:

פְּצַנִי וְהַצִּילֵנִי מִיַּד בְּנֵי־נֹכַר:

אֲשֶׁר פִּיהֶם דְּבַר־שׂוֹא אוֹיְמִינָם יָמִין שֶׁקֶר:

אֲשֶׁר בְּנִינוּ ׀ כְּנֹטְעִים מְגִדְלִים בְּנִעְוָרֵיהֶם בְּנוֹתֵינוּ כְּזוֹגֵי־מִחְשָׁבוֹת תְּבַנִּית

הֵיבֵל:

מְזוֹנֵינוּ מְלֵאִים מִפִּיקִים מִזֵּן אֵל זֵן צֹאנֵנוּ מְאֲלִיפּוֹת מְרַבְּבוֹת בְּחֹצוֹתֵינוּ:

אֵלּוּפֵינוּ מְסֻבָּלִים אֵין־פֶּרֶץ וְאֵין יוֹצֵאת וְאֵין צֹחָה בְּרַחֲבֵתֵנוּ:

אֲשֶׁרִי הָעַם שֶׁבְּכָה לּוֹ אֲשֶׁרִי הָעַם שִׁי אֱלֹהֵיו:

לְמַנְצַח בְּנִגְיֹנֹת מְזֻמֹּר שִׁיר:

אֱלֹהִים יִחַנְנוּ וְיִבְרַכְנוּ יְאֵר פָּנָיו אֶתְנוּ סְלָה:

לְדַעַת בְּאֶרֶץ דְּרָבָד בְּכָל-גְּזוֹיִם יִשְׁוֹעַתְדָּ:

יִוְדוּד עַמִּים וְ אֱלֹהִים יִוְדוּד עַמִּים כָּלָם:

יִשְׁמְחוּ וְיִרְנְנוּ לְאֲמִים כִּי-תִשְׁפֹּט עַמִּים מִיִּשְׂרָאֵל וְלְאֲמִים וּ בְּאֶרֶץ תִּנְחַם סְלָה:

יִוְדוּד עַמִּים וְ אֱלֹהִים יִוְדוּד עַמִּים כָּלָם:

אֶרֶץ נְתַנָּה יְבוּלָה יִבְרַכְנוּ אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ:

יִבְרַכְנוּ אֱלֹהִים וְיִירְאוּ אוֹתוֹ כָּל-אֶפְסֵי-אֶרֶץ:

² קריאת שמע וברכותיה לחול ומוצאי שבת.

במוצאי שבת הבעל תפלה מתחיל ³ ⁴ 'והוא רחום' וממשיך בנעימה מיוחדת, ואומר 'ברכו' בניגון ארוך במיוחד.

2 According to מנהג אשכנז, the recital of 'ברוך' (המבדיל בין קודש לחול) is insufficient to be able to perform מלאכה after מוצאי שבת הכוכבים. During the times of the ראשונים, women would just recite the full 'ברוך אתה ד' אלדינו מלך העולם המבדיל בין קודש לחול'. Nowadays, women often the עמידה למוצאי שבת, remembering to include 'אתה חוננתנו'. Thereafter, מלאכה may be performed but one must make הבדלה before eating.

נשים מתפללות עמידה לפני שעושות מלאכה מחשש לשיטת השולחן ערוך שאין לברך בשם ומלכות.

במוצאי שבת בחודש אלול, וכן במוצאי אחרון של פסח מאריכים ב'והוא רחום'.

3

4 On a מוצאי שבת קודש which occurs before a day when סליחות are said, 'והוא רחום' is sung in the ניגון of ימים נוראים.

עח:לח הבעל תפלה אומר⁵ וְהוּא רַחוּם ו יִכַּפֵּר עֲוֹן וְלֹא-יִשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהֵשִׁיב אִפּוֹ
וְלֹא-יֵעִיר כָּל-חַמַּתּוֹ: כִּי הִקְהַל עֹנֵין וְהִבִּית אַחֲרֵיהֶם יי הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם-

קְרִאָנוּ:

לְרִכֵּב בְּעֲרֹבוֹת
בְּיַה שְׁמוֹ וְעֲלֹזוֹ
לְפָנָיו: וְשְׁמוֹ
מְרוֹמִם עַל-כָּל-
בְּרָכָה וְתַהֲלָה:

בעל תפלה מאריך
באמירת 'ברכו':

בְּרַכּוּ

בעוד הבעל תפלה אומר 'ברכו' אומר הקהל בלחש : יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר
וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְנַשֵּׂא שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא:
שֶׁהוּא רֵאשׁוֹן וְהוּא אַחֲרוֹן וּמְבַלְעָדָיו אֵין אֱלֹהִים: תהלים סח:ה סְלוּ

אֵת - יי כשמנגן בעל תפלה השם יאמר הקהל : בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

הַמְבָרָךְ: כשמנגן בעל תפלה 'המברך' יאמר הקהל : קיג:ב יְהִי שֵׁם יי מְבָרָךְ מְעַתָּה וְעַד-

עוֹלָם:

קהל ובעל תפלה יחדיו : בְּרוּךְ יי הַמְבָרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד :

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בְּדַבְּרוֹ מְעַרֵּב עַרְבִים
בְּחֻכְמָה פּוֹתֵחַ שְׁעָרִים וּבְתַבּוּנָה מְשַׁנֶּה עֵתִים וּמַחְלִיף אֶת-הַזְּמַנִּים
וּמְסַדֵּר אֶת-הַפּוֹכְבִּים בְּמִשְׁמְרוֹתֵיהֶם בְּרַקִּיעַ כְּרִצּוֹנוֹ: בּוֹרֵא יוֹם וְלַיְלָה

5 The בעל תפלה ascends to the עמוד רחום. והוא רחום is a way of saying that in the evening, when there are no sin offerings, God provides atonement. (רוקח)

גֹּלֵל אֹר מִפְּנֵי-חֶשֶׁךְ וְחֶשֶׁךְ מִפְּנֵי-אֹר: וּמַעֲבִיר יוֹם וּמִבִּיא לַיְלָה
וּמְבַדֵּיל בֵּין יוֹם וּבֵין לַיְלָה יי עֲבָאוֹת שְׁמוֹ: אֵל חַי וְקַיִם תָּמִיד יִמְלֹךְ
עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יי הַמַּעֲרִיב עֲרָבִים:

אֶהְבֵּת עוֹלָם בֵּית יִשְׂרָאֵל עִמָּךְ אֶהְבֵּת: תּוֹרָה וּמִצְוֹת חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים
אוֹתָנוּ לְמִדָּת: עַל-כֵּן יי אֱלֹהֵינוּ בְּשִׁכְבָּנוּ וּבְקוּמָנוּ נְשִׁיחַ בְּחֻקֶיךָ
וְנִשְׂמַח בְּדַבְרֵי תוֹרָתְךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם וָעֶד: כִּי הֵם חַיֵּינוּ וְאֲרֹךְ יָמֵינוּ
וּבָהֶם נִהְגָּה יוֹמָם וְלַיְלָה: וְאֶהְבֵּתְךָ אֶל-תָּסִיר מִמֶּנּוּ לְעוֹלָמִים: בָּרוּךְ אַתָּה יי
אוֹהֵב, עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

עונים 'אמני' על ברכת אהבה של הבעל תפלה.

להשלמת רמ"ח תיבות בקי"ש מקדימים אמירת 'אל מלך נאמני ביחיד או בציבור. ויש משלימים את חשבון
רמ"ח בעניית 'אמני' על ברכת אהבת עולם של הבעל תפלה, שיאמני הוא נוטריקון 'אל מלך נאמני.

אֵל מֶלֶךְ נְאֻמָּנוּ

דברים ו:ד

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יי אֱלֹהֵינוּ יי וְאֶחָד:

בלחש בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלָכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

דברים ו:ה-ט וְאֶהְבֵּת אֵת יי אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-לִבְבְּךָ וּבְכָל-נַפְשְׁךָ וּבְכָל-מְאֹדְךָ:

וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם עַל-לְבָבְךָ: וּשְׁנַנְתָּם לְבָנֶיךָ
וּדְבַרְתָּ בָּם בְּשַׁבְּתְךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשֹׁכְבְךָ וּבְקוּמְךָ: וּקְשַׁרְתָּם
לְאוֹת עַל-יָדְךָ וְהָיוּ לְטֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתָּם עַל-מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ
וּבְשַׁעְרֶיךָ:

דברים יא:יג-כא וְהָיָה אִם-שָׁמַעַתְּ תִשְׁמָעוּ אֶל-מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם
הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת-יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעַבְדּוֹ בְּכָל-לְבַבְכֶם וּבְכָל-נַפְשְׁכֶם: וּנְתַתִּי
מְטֵר-אֲרָצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרֵה וּמִלְקוֹשׁ וְאֶסְפַּת דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהַרְךָ: וּנְתַתִּי
עֵשֶׂב בְּשָׂדֶךָ לְבַהֲמֹתֶךָ וְאֶכְלֹת וּשְׂבַעְתָּ: הִשְׁמַרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם
וּסְרַתֶם וְעַבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְחָרָה אַף-יְיָ בְּכֶם וְעָצַר
אֶת-הַשָּׁמַיִם וְלֹא-יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת-יְבוּלָהּ וְאֶבַדְתֶּם מִהָרָה
מֵעַל הָאָרֶץ הַטְּבָה אֲשֶׁר יְיָ נָתַן לָכֶם: וּשְׁמַתֶם אֶת-דְּבָרֵי אֱלֹהַ עַל-לְבַבְכֶם
וְעַל-נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶם אֹתָם לְאוֹת עַל-יָדְכֶם וְהָיוּ לְטֹטְפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם:
וּלְמַדְתֶּם אֹתָם אֶת-בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשַׁבְּתְךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ
וּבְשֹׁכְבְךָ וּבְקוּמְךָ: וּכְתַבְתָּם עַל-מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ: הַרְבַּח קוּרָא שְׁמַע בְּטַעֲמִים
מֵרִים קוּלוֹ מִלְּמַעַן יִרְבוּ עַד יָאֲמַתִּי⁶ לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה

⁶ אָמְרוּ לִיָּה לְרַבִּי יוֹחָנָן, אֵיכָּא סְבִי בְּבָבֶל, תַּמָּה וְאָמַר יְלַמְעֵן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה, פְּתִיב.
אָבֵל בְּחֻצָּה לְאָרֶץ לֹא? פִּינּוּ דְאָמְרֵי לִיָּה מִקְדָּמֵי וּמְחֻשְׁכֵי לְפִי פְּנִישְׁתָּא, אָמַר הִינְנו דְאֶהֱנִי לְהוּ, פְּדָאֵמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן
לוֹי לְבַנְיָה, קִדְמֵנוּ וְחָשִׁיבוּ וְעֵיילוּ לְפִי פְּנִישְׁתָּא, פִּי הֵיכִי דְתוֹרְכוּ חַיִּי. (גמ' ברכות ח.)

אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יי לְאַבְתִּיכֶם לְתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל-הָאָרֶץ:

במדבר טו:לז-מא וַיֹּאמֶר יי אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וַעֲשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל-כַּנְּפֵי בְּגָדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנִתְּנוּ עַל-צִיצִית הַכַּנָּף פְּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וְזָכַרְתֶּם אֶת-כָּל-מִצְוֹת יי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא-תִתּוּרוּ אַחֲרַי לְבַבְכֶם וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר-אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת-כָּל-מִצְוֹתַי וְהֵייתֶם קְדוֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם:

אומרו הקהל עם הרב הפסוק האחרון וכן הבעל תפלה.

אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם

לְהִיּוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם:

יש לצרף 'אלהיכם' ל'אמתי', אכן יתן ריוח מעט שלא יבולע האל"ף. הבעל תפלה מרים קולו במילה 'אמתי' ואינו כופל 'די' אלדיכם אמתי. לפיכך הבעל תפלה אומר פרשת ציצית עם הרב כדי שיסמוך 'אמתי' ל'די' אלדיכם, ולא יצטרך להמתין עליו ולהפסיק בין המלים הללו.

אֵמֶת וְאַמוּנָה כָּל-זֹאת וְקִיָּם עָלֵינוּ כִּי הוּא יי אֱלֹהֵינוּ וְאִין זולָתוֹ

וְאַנְחָנוּ יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ: הַפּוֹדְנוּ מִיַּד-מְלָכִים מְלַכְנוּ הַגּוֹאֲלֵנוּ מִכַּף כָּל-

הָעָרִיצִים: הָאֵל הַנִּפְרָע לָנוּ מִצָּרֵינוּ וְהַמְּשַׁלֵּם גְּמוּל לְכָל-אוֹיְבֵי נַפְשָׁנוּ: איוב

ט:י הָעֹשֶׂה גְּדֻלוֹת עַד-אִין חֶקֶר וְנִפְלְאוֹת עַד-אִין מִסְפָּר: תהלים טו:ט הַשֵּׁם

נַפְשָׁנוּ בַּחַיִּים וְלֹא-נִתֵּן לְמוֹט רַגְלָנוּ: הַמְּדַרְיָכְנוּ עַל-בְּמוֹת אוֹיְבֵינוּ וַיָּרֶם

קִרְנָנוּ עַל כָּל־שִׁנְאֵינוּ: הָעֲשֵׂה־לָּנוּ נִסִּים וּנְקָמָה בַּפְּרָעָה אוֹתָת וּמוֹפְתִים
בְּאֲדַמַּת בְּנֵי־חָם: הַמִּכָּה בְּעִבְרָתוֹ כָּל־בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם וַיּוֹצֵא אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל
מִתּוֹכֶם לְחֵרוֹת עוֹלָם: הַמַּעֲבִיר בְּנָיו בֵּין גְּזָרֵי יַם־סוּף אֶת־רוֹדְפֵיהֶם וְאֶת־
שׁוֹנְאֵיהֶם בְּתֵהוֹמוֹת טַבַּע: וְרָאוּ בְּנָיו גְּבוּרָתוֹ שִׁבְּחוּ וְהוֹדוּ לִשְׁמוֹ: וּמַלְכוּתוֹ
בְּרִצּוֹן קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם: מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לָךְ עָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ
כָּל־ס -

בעל תפלה וקהל

שמות טו:יא מִי־כַמְכָה בְּאֵלִים יְיָ מִי כַמְכָה נֶאֱדָר בְּקֹדֶשׁ נוֹרָא תִהְלֵת עֲשֵׂה פְּלֵא:

בעל תפלה מַלְכוּתְךָ רָאוּ בְּנֵיךָ בּוֹקֵעַ יָם לִפְנֵי מֹשֶׁה טו:בזָה אֵלֵי עָנוּ וְאָמְרוּ -

בעל תפלה וקהל טו:יח יְיָ וַיִּמְלֹךְ לְעֵלָם וְעַד:

בעל תפלה וְנֶאֱמַר: יִרְמִיָה לֵאמֹר: כִּי־פָדָה יְיָ אֶת־יַעֲקֹב וּגְאָלוֹ מִיַּד חֲזָק מִמֶּנּוּ:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ גֹאֵל יִשְׂרָאֵל:

הַשְּׂכִיבֵנו יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְשָׁלוֹם וְהַעֲמִידֵנוּ מִלִּפְנֵי לַחַיִּים וּפְרוֹס עָלֵינוּ

סִבַּת שְׁלוֹמְךָ וְתִקְנָנוּ בְּעֲצָה טוֹבָה מִלִּפְנֵיךָ וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: וְהִגֵּן

בְּעַדְנוּ וְהִסַּר מֵעֲלֵינוּ אוֹיֵב דָּבָר וְחָרַב וְרָעַב וְיָגוֹן וְהִסַּר שָׁטָן מִלִּפְנֵינוּ
וּמֵאַחֲרֵנוּ וּבָצַל כְּנַפְיָךָ תִּסְתִּירֵנוּ כִּי אֵל שׁוֹמְרָנוּ וּמְצִילָנוּ אַתָּה כִּי אֵל
מְלֶךְ חַנוּן וְרַחוּם אַתָּה וּשְׁמוֹר צִאתָנוּ וּבּוֹאָנוּ לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם מֵעַתָּה וְעַד-
עוֹלָם: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ שׁוֹמֵר עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְעַד:

אמירת פסוקי 'ברוך ד' לעולם' עם ברכת 'ראו עינינו' נתקנה על ידי חכמים הן לבני בבל והן לבני ארץ ישראל, והובאו בסידורי ארץ ישראל מקדמת דנא, ומקובל היה לאמרם אצל כל אשכנזים אף אלה שעלו לארץ ישראל, ולכן נמצאת בכל סידוריהם הנדפסים כולל סידור 'שער שמים' שערך השל"ה, אב"ד פפד"מ ומרא דארעא דישראל, על פי המנהגים שנהג בארץ ישראל (בצינונו כי 'רבנן בתראי תקינו למימר ברוך ד' לעולם אמן ואמן', ולכן כתב לו ביאור על פי נגלה ונסתר). תלמידי הגר"א שאינם אומרים 'ושמרו' בערבית ליל שבת משמיטים גם 'ברוך ד' לעולם', הן בארץ ישראל והן בחוץ לארץ, על פי מנהגו האישי בוילנא :

מותר לדלג ברכה זו כדי להספיק תפילה בציבור.

תהלים פט:נג ⁷ בְּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן: קלה:כא בְּרוּךְ יְיָ וּמְצִיּוֹן שְׁכֵן יְרוּשָׁלַם
הַלְלוּ-יְהוָה: עב:יח-ט בְּרוּךְ יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֲשֵׂה נִפְלְאוֹת לְבָדּוֹ: וּבְרוּךְ
יְיָ שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם וְיִמְלֹא כְבוֹדוֹ אֶת-כָּל הָאָרֶץ אָמֵן וְאָמֵן: קד:לא יְהִי
כְבוֹד יְיָ לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְיָ בְּמַעֲשָׂיו: קיג:ב יְהִי שֵׁם יְיָ מְבָרָךְ מֵעַתָּה וְעַד-עוֹלָם:
שמואל א' יב:כב כִּי לֹא-יִטָּשׁ יְיָ אֶת-עַמּוֹ בְּעֵבֹר שָׁמוֹ הַגָּדוֹל כִּי הוֹאִיל יְיָ לַעֲשׂוֹת
אֶתְכֶם לֹו לְעַם: מלכים א' יח:לט וַיֵּרָא כָּל-הָעָם וַיִּפְּלוּ עַל-פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ

7 יוצא שמונה עשרה so people don't think they are ברוך ד' לעולם is to sit for מנהג אשכנז

יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים: זכריה יד:ט וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל-כָּל-הָאָרֶץ

בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וְשֵׁמוֹ אֶחָד: תהלים לג:כב יְהִי-חֶסֶדְךָ יְיָ עָלֵינוּ

כַּאֲשֶׁר יִחְלְנוּ לָךְ: דברי הימים א' טז:לה וְאָמְרוּ הוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל

וְקִבְּצֵנוּ וְהַצִּילֵנוּ מִן-הַגּוֹיִם לְהַדוֹת לְשֵׁם קְדוֹשְׁךָ לְהַשְׁתַּבַּח בְּתִהְלֹתְךָ:

תהלים פו:ט-י כָּל-גּוֹיִם וְאֲשֶׁר עָשִׂיתָ יָבוֹאוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לְפָנֶיךָ אֲדֹנָי וַיִּכְבְּדוּ לְשִׁמְךָ:

כִּי-גָדוֹל אַתָּה וְעָשִׂה נִפְלְאוֹת אַתָּה אֱלֹהִים לְבַדְּךָ: עטיג וְאֶנְחָנוּ עִמָּךְ וְיִצְאֵנוּ

מִרְעִיתֶךָ נוֹדָה לָךְ לְעוֹלָם לְדוֹר וָדוֹר נִסְפָּר תִּהְלֹתְךָ:

בָּרוּךְ יְיָ בַּיּוֹם: בָּרוּךְ יְיָ בְּלֵילָה: בָּרוּךְ יְיָ בְּשֹׁכְבֵנוּ: בָּרוּךְ יְיָ בְּקוּמָנוּ: כִּי בִּידְךָ

נִפְשׁוֹת הַחַיִּים וְהַמֵּתִים: איוב יב:י אֲשֶׁר בִּידוֹ נִפְּשׂ כָּל-חַי וְרוּחַ כָּל-בֶּשֶׂר-אִישׁ:

תהלים לא:ו בִּידְךָ אֶפְקִיד רוּחִי פְדִיתָ אוֹתִי יְיָ אֵל אֱמֶת: אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמַיִם

יַחַד שִׁמְךָ וְקִיַּם מַלְכוּתְךָ תָּמִיד וּמֶלֶךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד:

יִרְאוּ עֵינֵינוּ וַיִּשְׂמַח לִבֵּנוּ וְתִגַּל נַפְשֵׁנוּ בִּישׁוּעַתְךָ בְּאֱמֶת בְּאָמַר לְצִיּוֹן מֶלֶךְ

אֱלֹהֶיךָ: יטז יְיָ מֶלֶךְ צג:א יְיָ מֶלֶךְ שְׁמוֹת טו:יח יְיָ וְיִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: כִּי הַמַּלְכוּת

שֶׁלְךָ הִיא וְלְעוֹלָמִי עַד תִּמְלֹךְ בְּכָבוֹד כִּי אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֱלֹהִים אַתָּה: בְּרוּךְ

אַתָּה יי הַמֶּלֶךְ בְּכָבוֹדוֹ תָּמִיד יִמְלוֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד וְעַל כָּל-מַעֲשָׂיו:

בעל תפלה כורע יִתְגַּדֵּל וְיִתְקַדֵּשׁ זִוְקָף שְׁמִיּהוּ רַבָּא (קהל אָמֵן) בְּעֲלָמָא דְבְּרָא כְרַעוּתָהּ

וְיִמְלִיךְ מַלְכוּתָהּ בְּחַיִּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל-בֵּית-יִשְׂרָאֵל בְּעֲגָלָא וּבְזִמָּן

קָרִיב: וְאָמְרוּ בעל תפלה כורע אָמֵן: (קהל אָמֵן)

יְהֵא שְׁמִיּהוּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלְמָא וְלְעוֹלָמֵי עוֹלָמֵי וּבְנִשְׁמָה אַחֲרַת מוֹסִיפִים יִתְבָּרַךְ

בעל תפלה כורע יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל

שְׁמִיּהוּ דְקַדְשָׁא בעל תפלה כורע בְּרִיךְ הוּא הַצִּיבוֹר אוֹמֵר עִמּוֹ (ולא לאַחֲרָיו).

לְעֵלָא מְכַל-בְּרַכְתָּא וְשִׁירְתָּא תִּשְׁבַּחְתָּא וְנִחַמְתָּא

דְאָמִירוֹן בְּעֲלָמָא: בעל תפלה כורע וְאָמְרוּ אָמֵן: (קהל אָמֵן)

ערבית עמידה למוצאי שבת

תהלים נא:טז אֲדָנִי שְׁפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יִגִּיד תְּהִלָּתְךָ:

כורע בְּרוּךְ מִשְׁתַּחוּה אַתָּה זִוְקָף יי אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם

אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגְּבוּר וְהַנּוֹרָא אֵל עֲלִיוֹן

גֹּזַמְל חֲסָדִים טוֹבִים וְקִנְיָה הַכֹּל וְזוֹכֵר חֲסָדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גֹזַל
לְבָנָי בְּנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוּ בְּאַהֲבָה:

בעשרת ימי תשובה זְכָרְנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חֶפֶץ בְּחַיִּים וְכִתְבָּנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַן אֱלֹהִים
חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמַגֵּן: כּוֹרֵעַ בְּרוּךְ מִשְׁתַּחוּה אֶתְּהָ זֹכֵר יי מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֶּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ:

ממוסף של שמיני עצרת עד שחרית של יום ראשון של פסח מוסיפים :
מְשִׁיב הַרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֶּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים
וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אַמוּנָתוֹ לִישְׁנֵי עֶפְרָי: מִי כְמוֹךָ
בְּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דוֹמָה-לָךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמְצַמִּיחַ יְשׁוּעָה:

בעשרת ימי תשובה מִי כְמוֹךָ אֵב הַרְחָמִים זֹכֵר יְצוּרֵיוֹ לְחַיִּים בְּרַחֲמִים:

וּנְאֻמָּן אַתָּה לְהַחְיֹת מֵתִים: בְּרוּךְ אַתָּה יי מְחַיֶּה הַמֵּתִים:

אַתָּה קְדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קְדוֹשׁ וּקְדוּשִׁים בְּכָל-יוֹם יְהַלְלוּךָ סְלָה: בְּרוּךְ

אַתָּה יי הָאֵל (בעשרת ימי תשובה : הַמֶּלֶךְ) הַקְּדוֹשׁ:

אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה:

במוצאי שבת ויום טוב:

8 אתה חוננתנו למדע תורתך ותלמדנו לעשות בהם חקי רצונך
9 ותבדילנו יי אלהינו בין קדש לחל בין אור לחשך בין ישראל לעמים
בין יום השביעי לששת ימי המעשה: אבינו מלפנו החל עלינו הימים
הבאים לקראתנו לשלום חשוכים מכל-חטא ומנקים מכל-עון ומדבקים
ביראתך:

וחננו מאתך בינה דעה והשכל: ברוך אתה יי חונן הדעת:

השיבנו אבינו לתורתך וקרבנו מלפנו לעבודתך והחזירנו

בתשובה שלמה לפניך: ברוך אתה יי הרוצה בתשובה:

סלח-לנו אבינו כי מכה על הלב חטאנו מחל-לנו מלפנו כי מכה על הלב פשענו

כי מוחל וסולח אתה: ברוך אתה יי חנון, המרבה לסלוח:

ראה בענינו וריבה ריבנו וגאלנו מהרה למען שמך כי גואל

חזק אתה: ברוך אתה יי גואל ישראל:

---

8 מהר"י סג"ל תיקנו לומר אתה חוננתנו -הבדלה- סמוך לתיבת 'בינה' ולא סמוך לחתימה שהוא לאחר

תיבת 'השכל', וסמכו דבריהם משום דבינה ראשי תיבות בשמים לין נר הבדלה. (מהר"ל)

9 כ"ה בכל ס"י (ופירשו נתנו לנו להבדיל, וכעין מ"ש רש"י דברים כ"ט: י"א). (סידור אזור אליהו)

רַפְּאֵנוּ יְיָ וְנִרְפָּא הוֹשִׁיעֵנו וְנוֹשְׁעָה כִּי תִהְלֹתְנוּ
 אֶתָּה וְהֵעֵלָה רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְכָל-מְכוֹתֵינוּ * כִּי אֵל
 מֶלֶךְ רוֹפֵא נְאֻמָּן וְרַחֲמָן אַתָּה: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ רוֹפֵא,
 חוֹלֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

השמים
 רפואת
 הנפש
 ורפואת
 הגוף
 לחולה
 (פב"פ) בתוך
 שאר חולי
 ישראל:

מי שרוצה להתפלל על החולה יאמר כאן :
 ויהי רצון מלפניך יי אלהינו שתשלח מהרה רפואה שלמה מן-

בְּרַךְ עֲלֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת-הַשָּׁנָה הַזֹּאת וְאֶת-כָּל-מִינֵי תְבוּאֹתָהּ
 לְטוֹבָה וְתֵן ¹⁰ בַּחֲרוּף : טַל וּמָטָר (ל) בְּרִכָּה עַל-פְּנֵי הָאָדָמָה וְשַׁבְּעֵנוּ
 מִטוֹבָךְ וּבְרַךְ שָׁנוֹתֵנוּ כַּשָּׁנִים הַטּוֹבוֹת: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְבַרֵךְ
 הַשָּׁנִים:

תִּקַּע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְחֲרוּתְנוּ וְשֵׂא נֶס לְקַבֵּץ גְּלוּתֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ יַחַד
 מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַבֵּץ, נְדָחֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

הַשִּׁיבָה שׁוֹפְטֵינוּ כְּבְרָאשׁוֹנָה וְיִוַעֲצֵנוּ כְּבִתְחִלָּה וְהִסֵּר מִמֶּנּוּ יָגוֹן
 וְאַנְחָה וּמְלוֹךְ עֲלֵינוּ אַתָּה יְיָ לְבַדְּךָ בַּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים וְצַדִּיקְנוּ בַּמִּשְׁפָּט:
 בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ, אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט:

10 בתפלת ערבית של יום נ"ט אחר תקופת תשרי (ה' או ו' דעצמבר) ובארץ ישראל בליל ז' מרחשון מתחילין לומר 'ותן טל ומטר לברכה' עד פסח.

(בעשרת ימי תשובה מסיימים הברכה : המַלְךְ הַמְשַׁפֵּט ואם לא אמרו, דעת רוב הפוסקים שאין צריך

(לחזור.)

לְמַשְׁמָדִים אֶל-תְּהִי תִקְוָה וְכָל-הַמִּינִים כְּרַגַע יֵאָבְדוּ וְכָל-אוֹיְבֵי
עַמֶּךָ מְהֵרָה יִכָּרְתוּ וּמַלְכוּת זְדוּן מְהֵרָה תִעֲקַר וּתְשַׁבֵּר וּתְמַגֵּר וּתְכַנִּיעַ
בְּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יי שׁוֹבֵר אוֹיְבִים וּמְכַנִּיעַ זָדִים:

עַל-הַצַּדִּיקִים וְעַל-הַחֲסִידִים וְעַל-זַקְנֵי עַמֶּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל וְעַל-
פְּלִיטַת סוֹפְרֵיהֶם וְעַל-גְּרֵי הַצֶּדֶק וְעַל-יָהֳמוּ רַחֲמֶיךָ יי אֱלֹהֵינוּ וְתֵן
שָׂכָר טוֹב לְכָל-הַבוֹטְחִים בְּשִׁמְךָ בְּאַמֶּת וְשִׁים חֶלְקֵנוּ עִמָּהֶם וְלַעוֹלָם
לֹא יִבּוֹשׁ כִּי-בָךְ בִּטְחָנוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יי מִשְׁעֵן וּמִבְטָח לַצַּדִּיקִים:

וְלִירוּשָׁלַם עִירךָ בְּרַחֲמִים תָּשׁוּב וְתִשְׁכַּח בְּתוֹכָהּ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ
וּבִנְיָה אוֹתָהּ בְּקִרְוֹב בְּיָמֵינוּ בְּנֵין עוֹלָם וְכִסֵּא דָוִד מְהֵרָה לְתוֹכָהּ תִּכְיֵן:
בָּרוּךְ אַתָּה יי בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַם:

אֶת-צֶמַח דָּוִד עַבְדְּךָ מְהֵרָה תִצְמַיֵחַ וְקִרְנוֹ תָרוּם בִּישׁוּעָתְךָ
כִּי לִישׁוּעָתְךָ קָוִינוּ כָּל-הַיּוֹם: בָּרוּךְ אַתָּה יי מִצְמִיחַ, קֶרֶן יְשׁוּעָה:

שָׁמַע קוֹלֵנוּ יי אֱלֹהֵינוּ חוּם וְרַחֵם עָלֵינוּ וְקַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן
אֶת-תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אֵל שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּתֵנוּ וְתַחֲנוּגֵינוּ אַתָּה וּמְלַפְנֶיךָ מְלַבְּנוּ
רִיקִים אֶל-תְּשִׁיבֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּרַחֲמִים: בְּרוּךְ
אַתָּה יי שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

רְצֵה יי אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבְתְּפִלָּתָם וְהַשֵּׁב הָעֲבוּדָה לְדַבִּיר
בֵּיתְךָ וְאֲשֵׁי יִשְׂרָאֵל וְתְּפִלָּתָם מְהֵרָה בְּאַהֲבָה תִּקְבַּל בְּרָצוֹן וְתֵהִי
לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ:

בראש חודש ובחול המועד אומרים "עלה ויבא":

אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַעֲלֶה וַיָּבֹא וַיִּגַּע וַיִּרְאֶה וַיִּרְצֶה וַיִּשְׁמַע וַיִּפְקֹד וַיִּזְכֹּר
זְכוּרֵנוּ וּפְקֻדוֹתֵנוּ וּזְכוּרֵן אֲבוֹתֵינוּ וּזְכוּרֵן מְשִׁיחַ בֶּן-דָּוִד עַבְדְּךָ וּזְכוּרֵן יְרוּשָׁלַם עִיר
קִדְשְׁךָ וּזְכוּרֵן כָּל-עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ לְפִלִּיטָה וּלְטוֹבָה וּלְחַן וּלְחַסֵּד וּלְרַחֲמִים
וּלְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם

לראש חודש : ראש החדש הזה | לפסח : חג המצות הזה | לסוכות : חג הסוכות הזה

זְכוּרֵנוּ יי אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה וּפְקֻדָנוּ בּוֹ לְבִרְכָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ בּוֹ לְחַיִּים וּבְדַבֵּר יְשׁוּעָה
וּרַחֲמִים חוּם וְחֲנּוּן וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי אֵל שׁוֹמֵעַ עֵינֵינוּ כִּי אֵל מְלַךְ חַנוּן וְרַחוּם
אַתָּה:

וְתַחֲזִינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבָךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר שְׂכִינָתוֹ

לְצִיּוֹן:

כּוֹרַע מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שְׂאֵתָה הוּא זִקְוָךְ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם
וָעֶד: צוּר חַיֵּינוּ מִגֵּן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר: נוֹדָה לָךְ וְנִסְפָּר
תְּהַלְתֶּךָ עַל-חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדְךָ וְעַל-נַשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל-
נַסִּיךְ שְׂבָכָל-יוֹם עַמָּנוּ וְעַל-נַפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שְׂבָכָל עֵת
עָרֵב וְבָקֵר וְצַהֲרַיִם: הַטוֹב כִּי לֹא-כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְּרַחֵם כִּי לֹא-תָמוּ
חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קוּיֵנוּ לָךְ:

כל ימי חנוכה, גם בפורים בתפלת ערבית קודם קריאת המגילה, אומרים כאן 'על הנסים':
עַל הַנְּסִים וְעַל הַפְּרָקָן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַמְּלַחְמוֹת
שֶׁעָשִׂיתָ לְאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בְּזִמְנֵי הַזֶּה:

בַּחֲנוּכָה: בַּיָּמִים מִתְּתַיְהוּ בֶן-יֹחָנָן כִּהֵן גְּדוֹל חַשְׁמֹנִי וּבָנָיו כִּשְׁעֵמָדָה מְסַרְתָּ גְבוּרִים
מַלְכוּת יוֹן הִרְשָׁעָה עַל-עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁפִּיחַם תּוֹרְתֶךָ בַּיָּד חֲלָשִׁים
וְלְהַעֲבִירָם מִחֻקֵּי רְצוֹנְךָ: וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת וְרַבִּים בַּיָּד
צָרְתָם רַבְּתָ אֶת-רִיבָם וְנָתַתָּ אֶת-דִּינָם נִקְמַת אֶת-נִקְמָתָם: מְעֻשִׁים וְטְמֵאִים

בְּיַד טְהוֹרִים וּרְשָׁעִים בְּיַד צְדִיקִים וְזוּדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תוֹרָתְךָ: וּלְךָ אֵת
עֲשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמְךָ וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עֲשִׂיתָ תְּשׁוּעָה וְקַלְקֵלָתְךָ אֶת-
גְּדוּלָּהּ וּפְרָקָן כְּהִיּוֹם הַזֶּה: וְאַחַר כֵּן בָּאוּ בְנֵיךָ לְדַבֵּר בֵּיתְךָ וּפְנֵנו מִחֲשֻׁבְתּוֹ
אֶת-הַיְכָלְךָ וְטִהַרְנוּ אֶת-מִקְדָּשְׁךָ וְהִדְלִיקוּ נְרוֹת בְּחֲצֵרוֹת קֹדֶשְׁךָ וְהִשְׁבּוֹתָ גְמוּלוֹ
וְקִבְעוּ שְׁמוֹנֵת יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלֶינוּ לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל: בְּרֹאשׁוֹ וְתָלוּ
בַּפּוֹרִים : בְּיַמֵּי מְרֻדְכֵי וְאַסְתֵּר בְּשׁוֹשֵׁן הַבִּירָה כְּשֶׁעָמַד עָלֵיהֶם הַמֶּן אֲתוֹ וְאֵת בְּנֵי
הָרָשָׁע בְּקִשׁ אִסְתֵּר גִּיג לְהַשְׁמִיד לְהַרְגֵּן וּלְאַבֵּד אֶת-כָּל-הַיְהוּדִים עַל הָעֵץ:
מִנְעֵר וְעַד-זָקֵן טַף וְנָשִׁים בְּיוֹם אֶחָד בְּשִׁלוּשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנַיִם-
עָשָׂר הוּא-חֹדֶשׁ אֲדָר וְשִׁלְלָם לְבוֹז: וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים הַפְּרַת
וְעַל-כָּלֵם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מִלְּכַנּוֹ תַמִּיד לְעוֹלָם וָעֶד:

בעשרת ימי תשובה : וכתוב לחיים טובים בני בריתך:

וְכָל-הַחַיִּים יוֹדוּךָ סְלָה וַיְהִלְלוּ אֶת-שִׁמְךָ בְּאַמֶּת הָאֵל יִשׁוּעָתָנוּ וְעֲזָרָתָנוּ

סְלָה:

כורע בְּרוּךְ מִשְׁתַּחֲוֶה אֶתָּה זֹקֵף יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאָה לְהוֹדוֹת:

שָׁלוֹם רַב עַל-יִשְׂרָאֵל עִמָּךָ תָּשִׁים לְעוֹלָם כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ אֲדוֹן

לְכֹל הַשָּׁלוֹם: וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֶךְ אֶת-עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּכֹל-עֵת וּבְכֹל-שָׁעָה
בְּשָׁלוֹמְךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְּבָרֵךְ   אַתָּה יְיָ עוֹשֶׂה
אֶת-עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּשָׁלוֹם: הַשָּׁלוֹם:

בעשרת ימי תשובה : בְּסֶפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפְרִנָּסָה טוֹבָה נִזְכָּר
וְנִכְתָּב לְפָנֶיךָ אָנוּ וְכָל-עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם: בָּרוּךְ

אֱלֹהֵי נֹצֵר לְשׁוֹנֵי מָרַע וְשֹׁפְטֵי מַדְבַּר מֵרָמָה וְלִמְקַלְלֵי נַפְשֵׁי תַדִּם
וְנַפְשֵׁי כְּעֹפֵר לְכָל תַּהֲיָה: פָּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתְךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדֹּף נַפְשֵׁי:
וְכָל-הַחֹשְׁבִים עָלַי רָעָה מְהֵרָה הֲפֹר עֲצָתָם וְקַלְקַל מַחְשְׁבוֹתָם: עֲשֵׂה
לְמַעַן שְׁמֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן יִמִּינֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן קִדְשָׁתְךָ עֲשֵׂה לְמַעַן
תּוֹרָתְךָ: תהלים ס:ז לְמַעַן יַחַלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינֶךָ וְעֲנֵנוּ וְעֲנֵנִי: יט:טו

יְהִיו לְרָצוֹן וְאִמְרֵי-פִי וְהִגִּיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי: פוסע לאחריו ג' פסיעות
ואומר : עֲשֵׂה שָׁלוֹם בְּמְרוֹמָיו   הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל-כָּל-

יִשְׂרָאֵל: וְאָמְרוּ אָמֵן:

זוקף לאט ואומר :

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יי אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שְׂיִבְנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ
בְּתוֹרָתְךָ: וְשֵׁם נַעֲבֹדְךָ בְּיִרְאָה פִּימִי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קְדָמְנִיּוֹת: מלאכי ג:ד וְעָרְבָה לִי מִנְחַת יְהוּדָה

וירושלם

פִּימִי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קְדָמְנִיּוֹת:

אין אומרים 'ויהי נעם' (עמ' 042) ולא 'אתה קדושי' (עמ' 142), וממשיך 'יתקבל צלותהוין' (עמ' 242), אם חל יום טוב
באחד מימות החול הבאים. במוצאי יום טוב אומרים כאן קדיש 'יתקבל', מבדילים על הכוס בלא נר ובשמים,
ואומרים 'עלינו' (עמ' 642). במוצאי שבת מוסיפים גם 'ויהי נעם' (עמ' 042) 'עלינו'. בפורים אחר שמונה עשרה
אומרים קדיש 'יתקבל' וקוראים את המגילה. בתשעה באב אומרים קדיש שלם בלי 'יתקבל'. אין אומרים 'ויהי
נעם' וזיתן לך.

בעל תפלה כורע יתגדל ויתקדש זוקף שְׁמִיָּה רַבָּא (קהל אֲמִן) בְּעֶלְמָא דְּבָרָא כְּרַעוּתָהּ

וְיִמְלִיךְ מַלְכוּתָהּ בְּחַיִּיכוֹן וּבְיִזְמוּיכוֹן וּבְחַיִּי דְּכָל-בֵּית-יִשְׂרָאֵל בְּעַגְלָא וּבְזִמְן

קְרִיב: וְאִמְרוּ בעל תפלה כורע אֲמִן: (קהל אֲמִן)

יְהֵא שְׁמִיָּה רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלְמָא וְלְעָלְמֵי עָלְמָיָא וּבְנִשְׁמָה אַחֲרַת מוֹסִיפִים 'יתברך'

בעל תפלה כורע יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה

ויתהלל שְׁמִיָּה דְּקִדְשָׁא בעל תפלה כורע בְּרִיךְ הוּא הַצִּיבוֹר אומר עמו (ולא לאחריו).

לְעֵלְא מְכָל-בְּרַכְתָּא וְשִׁירְתָּא תְּשַׁבְּחָתָא וְנִחְמָתָא

דְּאִמְרוּן בְּעֶלְמָא: בעל תפלה כורע וְאִמְרוּ אֲמִן: (קהל אֲמִן)

ויהי נעם

את הפסוק הראשון ויהי נעם יש אומרים בעמידה.

תהלים צ"ח ויהי נעם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה

ידינו כוננהו:

צא 11 12 ישב בסתר עליון בצל שדי יתלונן: אמר לוי מחסי ומצודתי

אלהי אבטח-בו: כי הוא יצילך מפח יקוש מדבר הוות: באברתו ו יסך לך

ותחת-כנפיו תחסה צנה וסחרה אמתו: לא-תירא מפחד לילה מחץ יעוף

יומם: מדבר באפל יהלך מקטב ישוד צהרים: יפל מצדך ו אלף ורבבה

מימינך אליך לא יגש: רק בעיניך תביט ושלמת רשעים תראה: כי-אתה

יי מחסי עליון שמת מעונך: לא-תאנה אליך רעה ונגע לא-יקרב באהלך:

כי מלאכיו יצוה-לך לשמרך בכל-דרכיך: על-כפים ישאונך פן-תגף באבן

רגלך: על-שחל ופתן תדרך תרמס כפיר ותנין: כי בי חשק ואפליטהו

אשגבהו כי-ידע שמי: יקראני ו ואענהו עמו אנכי בצרה אחלצהו

11 יום טוב before מוצאי שבת ישב בסתר עליון עליון The מנהג is not to recite

12 The "זין", to תפילה except for אלף בית of all (רוקח (סימן כ says that it is found in this פסל, that it is not said on שבת before seven occasions: מוצאי שבת

פסח, שבועות, ראש השנה, יום כפור, סכות, שמיני עצרת and שבת חול המועד:

וְאֶכְבְּדָהּ: אֶרֶךְ יָמִים אֲשֶׁר־בֵּיעָהּ וְאֶרְאֶהּ בִּישׁוּעָתִי:

¹³ (אֶרֶךְ יָמִים אֲשֶׁר־בֵּיעָהּ וְאֶרְאֶהּ בִּישׁוּעָתִי):

בתשעה באב אחר קריאת מגילת איכה והקינות עומדים ואומרים 'ואתה קדושי בקול נמוך, ק"ש בלי יתקבלי, יעלינו'.

בעל תפלה [בקול] וקהל [בלחש] תהלים כב:ד וְאֶתְּהָ קְדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל:

ישעיהו ג:ג וְקָרָא זֶה אֶל-זֶה וְאָמַר

בעל תפלה וקהל קְדוֹשׁ וְקְדוֹשׁ קְדוֹשׁ יי צְבָאוֹת מְלֵא כָּל-הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:

בעל תפלה [בקול] וקהל [בלחש] וּמִקְבְּלֵי דִין מִן-דִּין וְאָמְרִין:

בעל תפלה וקהל [בלחש] קְדִישׁ בְּשֵׁמִי מְרוֹמָא בֵּית שְׁכִינְתָּה קְדִישׁ עַל-אֲרַעָא

עוֹבַד גְּבוּרְתָּה קְדִישׁ לְעֵלְמָא וְלְעֵלְמֵי עֲלְמֵיָא יי צְבָאוֹת מְלֵא כָּל-אֲרַעָא

זִיו יְקָרָה:

בעל תפלה [בקול] וקהל [בלחש] יחזקאל ג:יב וְתִשְׁאַנְי רִיחַ וְאֶשְׁמַע אַחֲרַי קוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל

13 The מוצאי שבתות. יוסף אומץ (סימן נו פסוק on טור and the Siddur R' Hertz Treivish as the source for the repetition on מוצאי שבתות. In this way the Name of God is complete, and this guards against מזיקים. The (פירוש הרוקח על רוקח) מוצאי שבתות על ובא לציון ארך ימים as well as reciting ארך ימים, מוצאי שבתות, עמוד תקפ"ט writes, the reason for the repetition of the שבת, in order to delay the return of the sinners of Israel to גיהנם. The first time ארך ימים should be said silently, the second time it should be said out loud.

בעל תפלה וקהל בְּרוּךְ כְּבוֹד־יְיָ מִמְּקוֹמוֹ:

[בעל תפלה [בקול] וקהל [בלחש]

וּנְטַלְתָּנִי רוּחָא וּשְׁמַעִית בְּתַרִי קָל זִיעַ סְגִיא דְּמִשְׁבַּחִין וְאִמְרִין:

בְּרִיךְ יְקָרָא דְיְיָ מֵאַתֵּר בֵּית שְׁכִינְתָּהּ:

בעל תפלה וקהל שמות טו:יח יי' ו ימלך לעלם ועד:

קהל אומרים בלחש יי' מַלְכוּתָהּ לְעֵלְמִי וְלְעֵלְמִי עֲלֵמִיא: ד"ה א' כט:יח יי' אֱלֹהֵי אַבְרָהָם

יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל אֲבֹתֵינוּ שְׁמֵרָה-זֹאת לְעוֹלָם לִיָּצֵר מַחְשְׁבוֹת לִבְבִי עִמָּךְ

וְהִבֵּן לִבְבִי אֱלֹהֶיךָ: תהלים עח:לח וְהוּא רַחוּם ו יִכַּפֵּר עוֹן וְלֹא-יִשְׁחִית וְהִרְבָּה

לְהִשָּׁיב אִפּוֹ וְלֹא יִעִיר כָּל-חַמְתּוֹ: פו:ה כִּי-אַתָּה אֲדֹנָי טוֹב וְסִלַּח וְרַב-חַסֵּד

לְכָל-קְרֹאֶיךָ: קיט:קמב צְדִקְתְּךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרַתְךָ אֱמֶת: מיכה ז:כ תִּתֵּן

אֱמֶת לִיעֲקֹב חַסֵּד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר-נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתָּינוּ מִימֵי קֹדֶם: תהלים

ס:כ בְּרוּךְ אֲדֹנָי יְיָ ו יוֹם יַעֲמֵס-לָנוּ הָאֵל יִשׁוּעָתָנוּ סֵלָה: מו:ח יי' צְבָאוֹת עִמָּנוּ

מִשְׁגָּב-לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֵלָה: פד:יג יי' צְבָאוֹת אֲשֶׁר־אָדָם בִּטַּח

בְּךָ: כו: יי' הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם-קְרָאֵנוּ: בְּרוּךְ הוּא אֱלֹהֵינוּ שְׁבַרְאֵנוּ

לְכַבֹּדוֹ וְהַבְדִּילֵנוּ מִן-הַתּוֹעִים וְנָתַן לָנוּ תּוֹרַת אֱמֶת וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע בְּתוֹכְנוּ
הוּא יִפְתַּח לִבְנוּ בְּתוֹרָתוֹ וַיֵּשֶׁם לִבְנוּ לְאַהֲבָתוֹ וְלִירְאָה אוֹתוֹ לַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ
וְלַעֲבֹדוֹ בְּלִבָּב שָׁלֵם לְמַעַן לֹא נִיגַע לְרִיק וְלֹא נִלְד לְבַהֲלָה:

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יי אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁנֶּשְׁמַר חֻקֶּיךָ בְּעוֹלָם הַזֶּה
וְנִזְכֶּה וְנַחֲמֶה וְנִרְאֶה וְנִירָשׁ טוֹבָה וּבְרָכָה לְשָׁנֵי יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ וְלַחַיֵּי הָעוֹלָם
הַבָּא: לִיג ל:יג ¹⁴ לְמַעַן יִזְמַרְךָ כְּבוֹד וְלֹא יִדָּם יי אֱלֹהֵי לְעוֹלָם אוֹדְךָ: ירמיה

יִזְ: בְּרוּךְ הַגֹּבֵר אֲשֶׁר יִבְטַח בֵּי וְהִיָּה יי מִבְּטַחוֹ: ישעיה כו:ד בְּטַחוֹ בֵּי

עַד־יַעַד בְּי בֵּיה יי צוֹר עוֹלָמִים: תהלים ט:יא וַיִּבְטַחוּ בָּךְ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ בְּי

לֹא-עֲזַבְתָּ דְרָשֶׁיךָ יי: ישעיה מב:כא יי חֲפֵץ לְמַעַן צְדָקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה

וַיִּאֲדִיר:

במדבר יד:יז וְעַתָּה יַגְדֵּל-נָא כַּח אֲדָנִי בְּאִשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר:

תהלים כה:ו זְכַר-רַחֲמֶיךָ יי וְחִסְדֶּיךָ בְּי מַעוֹלָם הִמָּה:

---

14 אָמַר רַבִּי חֵלְבוֹ אָמַר עוֹלָא בִּירְאָה, חִיִּיב אָדָם לְקָרוֹת אֶת הַמַּגִּילָה בְּלִילָה, וְלִשְׁנוֹתָהּ בַּיּוֹם, שְׁנֹאמַר: 'לְמַעַן
יִזְמַרְךָ כְּבוֹד וְלֹא יִדָּם ד' אֱלֹדֵי לְעוֹלָם אוֹדְךָ:'. (גמ' מגילה ד.)

בעל תפלה כורע: יתגדל ויתקדש זוקף שמייה רבא (קהל אמן) בעלמא דברא כרעותה

וימליך מלכותה בחייכון וביומיכון ובחיי דכל-בית-ישראל בעגלא ובזמן

קריב: ואמרו בעל תפלה כורע אמן: (קהל אמן)

יהא שמייה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיה ובנשימה אחרת מוסיפים "תברך"

בעל תפלה כורע: יתברך וישתבח ויתפאר ויתרום ויתנשא ויתהדר ויתעלה

ויתהלל שמייה דקדשא בעל תפלה כורע ברין: הוא הציבור אומר עמו (ולא לאחריו).

לעלא מכל-ברכתא ושירתא תשבחתא ונחמתא

דאמירן בעלמא: בעל תפלה כורע ואמרו אמן: (קהל אמן)

קהל: קבל ברחמים וברצון את תפלתנו:

תתקבל צלותהון ובעותהון דכל-ישראל קדם אבוהון די בשמיא: ואמרו אמן:

(קהל אמן)

תהלים קיג:ב קהל: יהי שם יי מברך מעתה ועד-עולם:

יהא שלמא רבא מן-שמיא וחיים עלינו ועל-כל-ישראל: ואמרו אמן: (קהל

אמן)

קכא:ב קהל: עזרי מעם יי עשה שמים וארץ:

בעל תפלה פוסע לאחוריו בנחת שלש פסיעות בכריעה אחת

פונה לשמאלו ואומר עֲשֵׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו פונה לימינו ואומר הוּא יַעֲשֵׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ

ושוחה לפניו ואומר וְעַל-כָּל-יִשְׂרָאֵל: וְאָמְרוּ אָמֵן: (קהל אָמֵן)

בימי ספירת העומר סופרים את העומר לפני ויתן לך' (עמ' 49).

ובמוצאי שבת חנוכה מדליק הבעל תפלה את נרות החנוכה לפני ויתן לך' (עמ' 633).

ויתן לך

(אין אומרים את תוספת הפסוקים כמנהג פולין).

פסוקי ברכה

בראשית כז:כח-כט¹⁵ וַיִּתֵּן-לָךְ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵי הָאָרֶץ וְרֹב דָּגָן
וְתִירֹשׁ: יַעֲבֹדוךָ עַמִּים וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָךְ לְאֲמִים הוּא גִבִּיר לְאַחֶיךָ וַיִּשְׁתַּחֲוּ
לָךְ בְּנֵי אֲמֹת אֲרָרֶיךָ אָרוּר וּמְבָרְכֶיךָ בָרוּךְ: כח:ג-ד וְאֵל שְׂדֵי יִבְרַךְ אֶתְךָ וַיַּפְרֶךָ
וַיִּרְבֶּךָ וְהָיִיתָ לְקַהֲל עַמִּים: וַיִּתֵּן-לָךְ אֶת-בְּרַכַּת אַבְרָהָם לָךְ וּלְזָרְעֶךָ אֶתְךָ
לְרִשְׁתָּךְ אֶת-אָרֶץ מִגְרִיךָ אֲשֶׁר-נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם: מט:כח מֵאֵל אָבִיךָ
וַיַּעֲזֹרְךָ וְאֵת שְׂדֵי וַיְבָרְכֶךָ בְּרַכַּת שָׁמַיִם מֵעַל בְּרַכַּת תְּהוֹם רַבְּצַת תַּחַת
בְּרַכַּת שָׁדַיִם וָרַחֵם: בְּרַכַּת אָבִיךָ גָּבְרוּ עַל-בְּרַכַּת הַזֹּרֵי עַד-תַּאֲוֹת גְּבַעַת
עוֹלָם תִּהְיֶינָה לְרֹאשׁ יוֹסֵף וְלִקְדָּקָד נָזִיר אָחִיו: דברים ז:יג-טו וַיִּבְרַךְ וַיְבָרְכֶךָ
וְהִרְבֶּךָ וַיְבָרְךָ פְּרִי-בִטְנֶךָ וּפְרִי-אֲדָמְתֶךָ דָּגָנְךָ וְתִירֹשֶׁךָ וַיַּצְהֶרְךָ שְׁגַר-אֲלֹפֶיךָ
וַעֲשִׂתָּרֹת צֹאנֶךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר-נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לָתֵת לָךְ: בָרוּךְ תִּהְיֶה
מִכָּל-הָעַמִּים¹⁶ לֹא-יִהְיֶה בְּךָ עֵקֶר וְעַקְרָה וּבִבְהֶמְתֶּךָ:¹⁷ וְהִסִּיר יְיָ מִמֶּךָ כָּל-
חֲלִי וְכָל-מַדּוּי מִצְרִים הָרָעִים אֲשֶׁר יֹדְעַת לֹא יִשְׁיִמֶם בְּךָ וַיִּנְתְּנֶם בְּכָל-
שָׁנָאִיךָ:

15 The recital of ויתן לך is an ancient (זוהר) (מנהג). Since שבת causes happiness and a new week is about to begin, we recite פסוקי ברכה which are considered a good 'סימן' (similar to the 'סימנים' on ליל ראש השנה). During שבת the רשעים leave גיהנם and they return; therefore, we add ויהי ויהי in order to lengthen the תפלה.

16 אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לׁוֹי, 'לֹא-יִהְיֶה בְּךָ עֵקֶר' מִן הַתַּלְמִידִים, 'וְעַקְרָה' שְׁלֵא תִהְיֶה תַּפְלִיגָה עַקְוֶרָה לִפְנֵי הַמָּקוֹם. אִימְתִּי? בְּזִמְנֵי שְׁאֵתָה מְשִׁים עֲצֻמָּה כְּבִהְמָה. (גמ' בכורות מד:)

17 'וְהִסִּיר ד' מִמֶּךָ כָּל-חֲלִי' אָמַר רַב, זֹו עֵינֵי, רַב לְטַעֲמִיָּה, דְּרַב סְלִיק לְפִי קַבְרִי, עֲבַד מַאי עֲבַד, אָמַר תְּשַׁעִּין וְתִשְׁעָה בְּעֵינֵי רַעָה, וְאַחַד בְּדָרְךָ אֲרָךְ. (גמ' בבא מציעא קז:)

דברים כח:ג¹⁸ בְּרוּךְ אַתָּה בְּעִיר וּבְרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה: וּבְרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֶךָ וּבְרוּךְ
אַתָּה בְּצֵאתְךָ: ה בְּרוּךְ טַנְאָךָ וּמִשְׁאֲרֵתְךָ: ד בְּרוּךְ פְּרִי-בִטְנֶךָ וּפְרִי אֲדָמְתְךָ
וּפְרִי בְהֵמְתְךָ שֶׁגֵר אֲלֵפֶיךָ וְעִשְׂתָרוֹת צֹאנֶךָ: ה יִצְוּ יְיָ אֶתְךָ אֶת-הַבְּרָכָה
בְּאֶסְמֶיךָ וּבְכָל מִשְׁלַח יָדְךָ וּבְרִכָּךָ בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר-יְיָ אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ: יב²⁰ יִפְתַּח
יְיָ וְלָךְ אֶת-אֹצְרוֹ הַטּוֹב אֶת-הַשָּׁמַיִם לְתֵת מִטֶּר-אֲרֻצְךָ בְּעֵתוֹ וּלְבָרֶךְ אֶת
כָּל-מַעֲשֵׂה יָדְךָ וְהִלְוִיתָ גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תִלְוֶה: טו:ו כִּי-יְיָ אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ
בְּאֲשֶׁר דִּבֶּר-לָךְ וְהֶעֱבַטְתָּ גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תֵעָבֵט וּמִשְׁלַתָּ בְּגוֹיִם רַבִּים
וּבָךְ לֹא יִמְשָׁלוּ: לג:כט אֲשֶׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כְמוֹךָ עִם נוֹשַׁע בְּיָד מְגִן עֶזְרְךָ
וְאֲשֶׁר-חָרַב גְּאוֹתְךָ וַיִּכְחָשׂוּ אֵיבֶיךָ לָךְ וְאַתָּה עַל-בְּמוֹתֵימוֹ תִּדְרֹךְ:

פסוקי ישועה ופדיום

18 אֲשֶׁכְּחִינְהוּ רַבִּי אֲבָא לְתַלְמִידֵיהּ דְּרַב, אָמַר לְהוּ, מַאי אָמַר רַב בְּהַנִּי קְרָאִי? 'בְּרוּךְ אַתָּה בְּעִיר וּבְרוּךְ אַתָּה
בַּשָּׂדֶה: בְּרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֶךָ וּבְרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתְךָ: וְאָמְרוּ לִיהּ הֲכִי אָמַר רַב: 'בְּרוּךְ אַתָּה בְּעִיר' שְׂיָהָא בֵּיתְךָ סְמוּךְ
לְבֵית הַכְּנֶסֶת, 'בְּרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה' שְׂיָהוּ נְכֻסִיד קְרוּבִים לְעִיר, 'בְּרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֶךָ' שְׂלֵא תִמְצָא אֶשְׁתֶּךָ סָפֵק נִדָּה
בַּשַּׁעַת בִּיאָתְךָ מִן הַדְּרֹךְ, 'בְּרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתְךָ' שְׂיָהוּ צְאָצְאִי מַעֲיָדָה כְּמוֹתְךָ. (שם קז.)

19 אָמַר רַב יִצְחָק, אִין הַבְּרָכָה מְצוּיָהּ, אֲלֵא בְּדָבָר הַסְּמוּי מִן הָעוֹן, שְׁנָאֲמַר: 'יִצְוּ ד' אֶתְךָ אֶת-הַבְּרָכָה
בְּאֶסְמֶיךָ.
תָּנָא דְּבִי רַבִּי יִשְׁמַעֵאל, אִין הַבְּרָכָה מְצוּיָהּ, בְּדָבָר שְׂאִין הָעוֹן שׁוֹלֵטֵת בּוּ, שְׁנָאֲמַר: 'יִצְוּ ד' אֶתְךָ אֶת-הַבְּרָכָה
בְּאֶסְמֶיךָ.
(שם מב.)

20 אָמַר רַפְרָם בַּר פִּפְאָ אָמַר רַב חֲסֵדָא, מֵיּוֹם שְׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אִין הַגְּשָׁמִים יוֹרְדִין מְאוּצָר טוֹב, שְׁנָאֲמַר:
'יִפְתַּח ד' וְלָךְ אֶת-אֹצְרוֹ הַטּוֹב'. בְּזִמְנָא שְׂיִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוּם, וַיִּשְׂרָאֵל שְׂרוּיִין עַל אֲדָמְתָם, גְּשָׁמִים יוֹרְדִין
מְאוּצָר טוֹב, בְּזִמְנָא שְׂאִין יִשְׂרָאֵל שְׂרוּיִין עַל אֲדָמְתָם, אִין גְּשָׁמִים יוֹרְדִין מְאוּצָר טוֹב. (גמ' בבא בתרא כה:)

ישעיה מה:ח' ישראל' נושע ב'י' תשועת עולמים לא-תבשו ולא-תכלמו עד-
 עולמי עד: יואל ב:כו-כז ואכלתם אכול ושבוע והללתם את-שם יי אלהיכם
 אשר-עשה עמכם להפליא ולא-יבשו עמי לעולם: וידעתם כי בקרב
 ישראל' אני ואני יי אלהיכם ואין עוד ולא-יבשו עמי לעולם: ישעיה לה:י' ²¹
 ופדויי יי ישבון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על-ראשם ששון ושמחה
 ישיגו ונסו יגון ואנחה: נה:יב כי-בשמחה תצאו ובשלוס תובלון ההרים
 והגבעות יפצחו לפניכם רנה וכל-עצי השדה ימחאו-כף: יב:ב-ו הנה אל
 ישועתי אבטח ולא אפחד כי-עזי וזמרת יה יי ויהי-לי לישועה: ושאבתם-
 מים בששון ממעיני הישועה: ואמרתם ביום ההוא הודו לי קראו בשמו
 הודיעו בעמים עלילתיו הזכירו כי נשגב שמו: זמרו יי כי גאות עשה
 מידעת מודעת זאת בכל-הארץ: צהלי ורני יושבת ציון כי-גדול בקרבך קדוש
 ישראל: כה:ט ²² ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קנינו לו וישוענו זה יי
 קנינו לו נגילה ונשמחה בישועתו:

פסוקי שלום

21 לפני הפסוק כי בשמחה תצאו, אומרים גם הפסוק 'ופדויי ד' ישובו, שנשמט משם בסידורים החדשים.

22 אמר עולא ביראה אמר רבי אלעזר, עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות מחול לצדיקים, והוא יושב ביניהם בגן עדן, וכל אחד ואחד מראה באצבעו, שנאמר: 'ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קנינו לו וישוענו זה ד' קנינו לו נגילה ונשמחה בישועתו: (גמ' תענית לא.)

מזיט בורא נוב נִיב שְפָתַיִם ²³ שְלוֹם ו שְלוֹם לְרַחוּק וְלִקְרוֹב אָמַר יי וּרְפָאֲתִיו:
 ד"ה א' יב:יט ²⁴ וְרוּחַ לְבָשָׁה אֶת-עַמְשֵׁי רֹאשׁ הַשְּׁלוּשִׁים הַשְּׁלִישִׁים לְךָ דָוִד וְעַמְּךָ
 בֶן-יִשְׂרָאֵל שְלוֹם ו שְלוֹם לְךָ וְשְלוֹם לְעַזְרָךָ כִּי עֲזָרְךָ אֱלֹהֶיךָ וַיִּקְבְּלֵם דָוִד
 וַיִּתְּנֵם בְּרֹאשֵׁי הַגְּדוּד: שמואל א' כה:ו וְאַמְרַתֶּם כֹּה לַחֵי וְאַתָּה שְלוֹם וּבֵיתְךָ
 שְלוֹם וְכָל אֲשֶׁר-לְךָ שְלוֹם: תהלים כט:יא יי עֲזוּ לְעַמּוֹ יִתֵּן יי ו יְבָרֵךְ אֶת-עַמּוֹ
 בְשְׁלוֹם:

הבדלה בבית הכנסת

הבעל תפלה מבדיל בבית הכנסת בלי טלית כי גם הבדלה איננה מן התפלה כמו קידוש [דברי קהלת]
 (ובהרבה מקומות נוהגים עם טלית), ונותנים לתנוקות לשתות את היין.
 אין אומרים פסוקים לפני הבדלה כשאומרים הבדלה בבתיהם.

סְבִירִי [בְּרִשׁוֹת מוֹרָה מוֹרִינוּ הָרַב או כְּהַנִּים] מְרַנֵּן וּרְבִנֵּן וּרְבוֹתֵי:

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְרִי הַגֶּפֶן:

עתה נוטל את הכוס ביד שמאל ואת הבשמים ביד ימין ומברך לפני שמריח אותם :
 עשבות הוא שינוי ויעתר יצחק נגד הגמ' וכל הפוסקים ונוסחאות קדמוניות.

במוצאי שבת בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא מִיַּי בְּשָׁמִים:

אח"כ מקרב את ידיו אל הנר ומברך :

במוצאי שבת בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא מְאוּרֵי הָאֵשׁ:

עתה חוזר ונוטל את כוס היין ביד ימין ומברך :

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמְבַדֵּיל בֵּין-קֹדֶשׁ לְחָל (גמ' פסחים קד.)

23 אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ, מְקוּם שְׁבַעֲלֵי תְשׁוּבָה עוֹמְדִין, צְדִיקִים גְּמוּרִים אֵינָם עוֹמְדִין, שְׁנֶאֱמַר: 'שְלוֹם ו שְלוֹם
 לְרַחוּק וְלִקְרוֹב', לְרַחוּק בְּרִישָׁא וְחֲזַר לְקְרוֹב. (גמ' ברכות לד.)

24 אָמַר רַב? הַיּוֹדָה אָמַר רַב, מִנֵּינן שְׁכוּפְלִין שְלוֹם לְמֶלֶךְ? שְׁנֶאֱמַר: 'וְרוּחַ לְבָשָׁה אֶת-עַמְשֵׁי רֹאשׁ הַשְּׁלוּשִׁים וְגוּי'
 (גמ' גיטין סב.)

בֵּין אֹר לְחֶשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל לְעַמִּים בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה:
בְּרוּךְ אַתָּה יי הַמְבַדֵּיל בֵּין-קֹדֶשׁ לְחַל:

ונותנים לתנוקות לשתות את היין

אחרי כן מזמרים 'שיר המעלות' בניגון ידוע (בשבת חזון אומרים בלי ניגון):

קכח ²⁵ שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר־יִרְא יי הַהֵלֶךְ בְּדַרְכָּיו: ²⁶ יִגִּיעַ בְּפִיךָ כִּי תֹאכַל
אֲשֶׁר־יִד וְטוֹב לָךְ: אֲשֶׁתֶּךָ ו כַּגֶּפֶן פְּרִיָּה בִּירְכָתִי בֵּיתְךָ בְּנִיךָ כַּשְׂתְּלֵי זֵיתִים
סָבִיב לְשִׁלְחָנְךָ: הִנֵּה כִּי-בֵן יִבְרַךְ גָּבֵר יִרְא יי: יִבְרַכְךָ יי מֵעַיִן וְרֹאֵה בְּטוֹב
יְרוּשָׁלַם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ: וְרֹאֵה-בָנִים לְבְנֶיךָ שְׁלוֹם עַל-יִשְׂרָאֵל:

יתום (קטן) כורע יתגדל ויתקדש זוקף שמייה רבא (קהל אמן) בעלמא דברא כרעותה

וימליך מלכותה בחיכון וביומיכון ובחיי דכל-בית-ישראל בעגלא ובזמן

קריב: ואמרו יתום (קטן) כורע אמן: (קהל אמן)

יהא שמייה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמא ובנשימה אחרת מוסיפים 'יתברך

יתום (קטן) כורע יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה

ויתהלל שמייה דקדשא יתום (קטן) כורע בריך הוא הציבור אומר עמו (ולא לאחריה).

לעלא מכל-ברכתא ושירתא תשבחתא ונחמתא

דאמירן בעלמא: יתום (קטן) כורע ואמרו אמן: (קהל אמן)

יהא שלמא רבא מן-שמא וחיים עלינו ועל-כל-ישראל: ואמרו אמן: (קהל

25 מנהג אמירת שיר המעלות אשרי וגוי אחר הבדלה לא מצאתי בפוסקי' ובספרי מנהגי אשכנז. ויעביץ השמיטו בסידורו. לכן נ"ל שעד הדורות האחרונים שלפנינו הבדילו בבהכ"נ לפני 'בורא נוב שפתיים' ואחר הבדל אמרו 'בורא' וגוי עד 'בשלוש', וקדיש אחר הפסוק האחרון הזה כבליל שבת. ובדורות אחרונים הוסיפו 'שיר המעלות', והנהיגו להבדיל אחר 'בורא' וגוי, כי יש עוד שיר המעלות לאמר קדיש עליו. (דברי קהלת דף 811)

26 דרש מר זוטרא משמיה דרב חסדא, כל מי שקורא ושונה, ורואה טרפה לעצמו, ושימש תלמידי חכמים, עליו חפזת אומר, 'יגיע בפיו כי תאכל אשריך וטוב לך'. רב זביד זוכה ונחל שני עולמות העולם הזה והעולם הבא, 'אשריך' בעולם הזה וטוב לך: לעולם הבא. (גמ' חולין מד:)

אָמֵן

יתום (קטן) פוסע לאחוריו בנחת שלש פסיעות בכריעה אחת

פונה לשמאלו ואומר עֲשֵׂה שָׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו פּוֹנֵה לַיְמִינוּ וְאוֹמֵר הוּא יַעֲשֵׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ

ושוחה לפניו ואומר וְעַל-כָּל-יִשְׂרָאֵל: וְאָמְרוּ אָמֵן: (קהל אָמֵן)

עָלֵינוּ לְשִׁבְחָ לְאֲדוֹן הַכֹּל לְתַת גְּדֻלָּה לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית שְׁלֹא עֲשָׂנוּ
כְּגוֹיֵי הָאָרְצוֹת וְלֹא שָׁמְנוּ כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה: שְׁלֹא שָׁם חֶלְקֵנוּ כָּהֵם
וְגִרְלָנוּ כְּכָל-הַמוֹנִים: שֶׁהֵם מִשְׁתַּחֲוִים לְהֶבֶל וְרִיק יִשְׁעֵיהֶם מֵהַיָּם וּמִתְפַּלְלִים אֶל-
אֵל לֹא יוֹשִׁיעַ: וְאֲנַחְנוּ כּוֹרַע כּוֹרַעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וּמוֹדִים זִקְנֵי לְפָנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי
הַמַּלְכִּים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: שֶׁהוּא נֹא יֵיג נֹטֵה שָׁמַיִם וְיִסֵּד אֶרֶץ וּמוֹשֵׁב יְקָרוֹ
בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וּשְׂכִינַת עֲזוֹ בְּגִבְהֵי מְרוֹמִים: הוּא אֱלֹהֵינוּ אֵין עוֹד: אָמֵת
מִלְּפָנֵינוּ אָפֶס זֹלָתוֹ כְּפָתוֹב בְּתוֹרָתוֹ: דְּבָרִים דִּלֵּט וְיִדְעָתָ הַיּוֹם וְהַשַּׁבָּת אֶל-
לְבַבְךָ כִּי יי הוּא הָאֱלֹהִים בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל-הָאָרֶץ מִתַּחַת אֵין עוֹד:
עַל-כֵּן נִקְוָה לְךָ יי אֱלֹהֵינוּ לְרֹאוֹת מְהֵרָה בְּתַפְאֲרַת עֲזֶךָ לְהַעֲבִיר גְּלוּלִים
מִן-הָאָרֶץ וְהָאֱלִילִים כְּרוֹת יִכְרְתוּן לְתַקֵּן עוֹלָם בְּמַלְכוּת שְׁדֵי: וְכָל-בְּנֵי
בְּשָׂר יִקְרְאוּ בְּשִׁמְךָ לְהַפְּנוֹת אֵלֶיךָ כָּל-רִשְׁעֵי אֶרֶץ: יִכִּירוּ וְיִדְעוּ כָּל-יּוֹשְׁבֵי
תֵּבֵל כִּי לְךָ יִשְׁעֵיהֶם מֵהַיָּם כִּג תִּכְרַע כָּל-בְּרֵךְ תִּשְׁבַּע כָּל-לְשׁוֹן: לְפָנֶיךָ יי אֱלֹהֵינוּ
יִכְרְעוּ וְיִפְּלוּ וְלִכְבוֹד שִׁמְךָ יִקָּר יִתְנוּ: וְיִקְבְּלוּ כָּל־אֶת-עַל מַלְכוּתְךָ וְתִמְלֹךְ
עָלֵיהֶם מְהֵרָה לְעוֹלָם וָעֶד: כִּי הַמַּלְכוּת שְׁלֹךְ הִיא וְלְעוֹלָמִי עַד וְתִמְלֹךְ
בְּכָבוֹד:

לפי המנהג הקודם באשכנז לא אמרו כלל פסוקים אחר עלינו:

(כְּפָתוֹב בְּתוֹרָתְךָ: שְׁמוֹת טו:יח יי | יִמְלֹךְ לְעַלְמֵם וָעֶד:

וְנֹאמַר: זְכוּרִיהַ יְדֹט וְהָיָה יְיָ לְמַלְךְ עַל-כָּל-הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יְהִיָּה יְיָ אֶחָד וְשֵׁמוֹ אֶחָד:

בבית אבל בסוף ערבית אומרים מזמור טז, גם בימים שאומרים בהם תחנון, ולא נהגו לומר את מזמור מט.
טז מִכְתָּם לְדוֹד שְׁמֵרְנִי אֵל כִּי-חֲסִיתִי בָךְ: אָמַרְתָּ לִּי אֲדֹנָי אַתָּה טוֹבָתִי בַל-
עָלִיךְ: לְקַדוּשִׁים אֲשֶׁר-בְּאֶרֶץ הַמָּה וְאֲדִירִי כָל-חֲפְצֵי-בָם: יִרְבּוּ עֲצוּבוֹתֶם אַחַר
מָהָרוּ בַל-אֶסִיף נִסְפִיהֶם מִדָּם וּבַל-אֶשָּׂא אֶת-שְׁמוֹתֶם עַל-שִׁפְתָי: יְיָ מִנֵּת
חֶלְקִי וְכוֹסִי אַתָּה תוֹמִיךְ גּוֹרְלִי: חֲבָלִים נִפְלוּ-לִי בִנְעִימִים אֶף-נִחַלְתָּ שִׁפְרָה
עָלַי: אֲבָרוּךְ אַתָּה יְיָ אֲשֶׁר יַעֲצֵנִי אֶף לַיְלֹת יִסְרוּנִי כְלִיּוֹתַי: שׂוֹיֵתִי יְיָ לְנִגְדֵי
תְּמִיד כִּי מִימִנִּי בַל-אֶמוּט: לָכֵן ו שָׂמַח לְבִי וַיִּגַּל כְּבוֹדִי אֶף-בְּשׂוֹרֵי יִשְׁכֹּן
לְבַטַח: כִּי ו לֹא תַעֲזֹב נַפְשִׁי לְשִׂאוֹל לֹא-תִתֵּן חֲסִידֶיךָ חֲסִידֶיךָ לְרְאוֹת שַׁחַת:
תוֹדִיעֵנִי אֶרַח חַיִּים שְׁבַע שְׁמַחוֹת אַתָּה-פָּנִיךְ נְעִימוֹת בְּיַמִּינְךָ נֶצַח:

(בכל יום מראש חודש אלול ניש תוקעים גם אחר תפלת ערבית למוצאי שבת,
'ומפסיקים לתקוע ג' ימים לפני ראש השנה. (ראה שרשי מנהג אשכנז חלק ד

תקיעה: שברים: תרועה: תקיעה:

תקיעה: שברים: תרועה: תקיעה:

תקיעה: שברים: תרועה: תקיעה:

בימי חנוכה שרים כאן 'מעוז צורי' בבית בכנסת (עמ' 733).

אף בערבית אין אומרים 'ברכו' בתרא אחר התפלה, מפני שאין ברכה אחריה.

נוהגים לברך את הילדים בשבתות ובימים טובים אחר התפלה, בליל שבת, שבת בבוקר ובמוצאי שבת, טרם יציאה מבית הכנסת או בכניסה לבית, וגם הבנים הגדולים מקבלים ברכה מאבותיהם. והמברכים מניחים ב' ידיהם על המתברך:

בניים בראשית מח: כִּי יִשְׁמַךְ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכַמְנַשֶּׁה | לבנות יִשְׁמַךְ אֱלֹהִים כְּשָׂרָה רַבֵּקָה רַחֵל וְלֵאָה:

במדבר ו: כד-כו יִבְרַכֶּךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יֵאָר יְיָ וּפָנָיו אֵלֶיךָ וַיַּחַנְךָ:

יִשָּׂא יְיָ וּפָנָיו אֵלֶיךָ וַיִּשֶׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וכל אחד יכול להוסיף ברכה משלו כפי צחות לשונו.

27 28 ברכת הלבנה

קמח: א-ו הִלְלוּ יְהוָה | הִלְלוּ אֶת-יְיָ מִן-הַשָּׁמַיִם הִלְלוּהוּ בַמְרוֹמִים: הִלְלוּהוּ כָּל-מְלֵאכֵי הַלְלוּהוּ כָּל-צְבָאוֹ: הִלְלוּהוּ שֶׁמֶשׁ וַיָּרַח הִלְלוּהוּ כָּל-כּוֹכְבֵי אֹר: הִלְלוּהוּ שָׁמַי הַשָּׁמַיִם וְהַמַּיִם אֲשֶׁר | מֵעַל הַשָּׁמַיִם: יִהְלְלוּ אֶת-שֵׁם יְיָ כִּי הוּא צַוָּה וְנִבְרָאוּ: וַיַּעֲמִידֵם לְעֵד לְעוֹלָם חֶק-נָתַן וְלֹא יַעֲבֹר: ח-ד-ה כִּי-אֲרָאָה שְׁמִיךָ מַעֲשֵׂי אֶצְבְּעֹתֶיךָ יָרַח וְכוֹכְבֵים אֲשֶׁר פּוֹנְנֹתָה: מִה-אֲנוֹשׁ כִּי-תִזְכְּרֵנוּ וּבֶן-אָדָם כִּי תִפְקְדֵנוּ:

יתלה עינינו לראות הירח בתחלת הברכה, ומיישר רגליו כנגד הלבנה ומברך מעומד.

27 The use of the term 'ברכת הלבנה', which is found in the רמב"ן, רבינו בחיי, רב, and the רוקח. We do find 'קידוש לבנה' in many sources as well; the עמרם גאון, מחזור ויטרי (who cites both terms), מהר"י ברונא, אור זרוע, מהר"ל, של"ה, רוקח and שיערי תשובה, אליהו רבה, the אור זרוע, מהר"ל, משנה ברורה. The reason the term 'קידוש' was used, may have to do with the fact that from the "perspective", קידוש החדש was done. In addition, the אור זרוע posits that there is a פני קבלת פני when "bentching" the לבנה, so that also could be a reason to use the term 'קידוש'.

28 It is an important הידור to wait to recite ברכת הלבנה until שבת מוצאי שבת. Only if there is a real possibility that one will be unable to recite ברכת הלבנה on שבת due to the weather - it is said on a weekday. When תשעה באב occurs either on Tuesday or Thursday, one refrains from reciting מוצאי שבת נחמו until ברכת הלבנה.

אין מקדישים את הלבנה עד יום לאחר תשעה באב לכל הפחות.
ובתשרי מקדישים דווקא במוצאי יום כפור מיד לאחר התפילה לפני שסועד את לבו.

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בְּמִאֲמָרוֹ בָּרָא שְׁחָקִים
 וּבְרוּחַ פִּיּוֹ כָּל-צְבָאָם: חֵק וְזִמְנָן נָתַן לָהֶם שְׁלֹא יִשְׁנוּ אֶת-תַּפְקִידָם: שְׁשִׁים
 וּשְׁמֵחִים לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנֵם פּוֹעֵל אֶמֶת שֶׁפְּעָלָתוֹ אֶמֶת: וְלִלְבָנָה אָמַר
 שְׁתַּתְּחִידֵשׁ עֲטֹרַת תַּפְאָרֶת לַעֲמוּסֵי בֶטֶן הָעֵתִידִים לְהִתְחַדֵּשׁ כְּמוֹתֶיהָ
 וּלְפָאֵר לְיוֹצְרָם עַל שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ: בְּרוּךְ אַתָּה יי מְחַדֵּשׁ חֲדָשִׁים:

מנהג פולין Every פסוק is recited three times, similar to

ג' פעמים : ²⁹ בְּרוּךְ יוֹצְרֵךְ בְּרוּךְ עוֹשֶׂךְ בְּרוּךְ קוֹנֵךְ בְּרוּךְ בּוֹרְאֵךְ:

ורוקד כנגד הלבנה ואומר ג' פעמים. (ויזהר שלא יכרע בברכיו רק זוקף באצבעותיו).
 באמירת 'כשם שאני רוקדי מקפצים פעם אחת בכל אחת משלוש האמירות

כְּשֵׁם שְׁאֲנִי רוֹקֵד לְנִגְדֶךָ וְאֲנִי יָכוֹל לִיָּעֵ בְּךָ

בְּךָ לֹא יוּכְלוּ כָּל-אוֹיְבֵי לִיָּעֵ בִּי לְרָעָה:

ג' פעמים : שמות טו:טז תִּפְּלֵ עֲלֵיָהֶם אֵימָתָהּ וְפָחַד בְּגִדְלָהּ זְרוּעֶךָ יְדָמוּ כְּאֶבֶן

ג' פעמים : כְּאֶבֶן יְדָמוּ זְרוּעֶךָ בְּגִדְלָהּ וְפָחַד אֵימָתָהּ עֲלֵיָהֶם תִּפְּלֵ:

ג' פעמים : דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל חַי וְקַיִם:

אומר לחבירו ג' פעמים : חבירו משיב ג' פעמים :
 שְׁלוֹם עֲלֵיכֶם: - עֲלֵיכֶם שְׁלוֹם:

ג' פעמים : סֶמֶן טוֹב וּמִזֵּל טוֹב יְהֵא לָנוּ וּלְכָל-יִשְׂרָאֵל אָמֵן:

29 ברך יוצרך וכו' וסימן יעקב. מפני שהלבנה סימן לו שנקראת 'מאור קטן' [בראשית א' ט"ז], והוא נקרא
 ג"כ קטן, [לבנה הקטן], שם כ"ז ט"ו, ונאמר בו 'מי יקום יעקב כי קטן הוא' עמוס ז' ב', ועוד שהוא סימן לבניו
 שיתחדשו כמותה.

שיר השירים ב:ח-ט קול דודי הנה־זה בא מדלג על־ההרים מקפץ על־הגבעות:
דומה דודי לצבי או לעפר האילים הנה־זה עומד אחר כתלנו משגיח מן־
החלונות מציץ מן־החרקים:

(גמ' סנהדרין מב.) תנא דבי רבי ישמעאל: אלמלא לא זכו ישראל אלא להקביל
פני אביהם שבשמים פעם אחת בחדש דים: אמר אביי: הלכך נימרינהו
מעמד:

שיר השירים ח:ה מי זאת עלה מן־המדבר מתרפקת על־דודה

ויהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי למלאות פגימת הלבנה
ולא יהיה שום מעוט ויהי אור הלבנה כאור החמה וכאור שבעת ימי
בראשית כמו שהיתה קדם מעוטה שנאמר: בראשית א:טז את־שני המארת
הגדלים ויתקיים מקרא שכתוב: הושע ג:ה ובקשו את־יי אלהיהם ואת
דניד מלפס אמן:

קכא שִׁיר לְמַעֲלוֹת אֲשָׁא עֵינֵי אֶל-הַהַרִים מֵאֵין יָבֵא עֲזָרִי: עֲזָרִי מֵעַם יְיָ עֲשֵׂה
שָׁמַיִם וָאָרֶץ: אֶל-יִתֵּן לְמוֹט רִגְלֶךָ אֶל-יָנוּם שְׁמֶרְךָ: הִנֵּה לֹא-יָנוּם וְלֹא יִישָׁן
שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: יְיָ שְׁמֶרְךָ יְיָ צִלְּךָ עַל-יַד יְמִינֶךָ: יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא-יִכְפֹּה וְיָרַח
בַּלַּיְלָה: יְיָ יִשְׁמְרֶךָ מִכָּל-רָע יִשְׁמַר אֶת-נַפְשֶׁךָ: יְיָ יִשְׁמַר-צִאֲתֶךָ וּבֹאֲרֶךָ
מֵעַתָּה וְעַד-עוֹלָם:

קכב הִלְלוּ יְהוָה הַלְלוּ-אֵל בְּקֹדֶשׁ הַלְלוּהוּ בְּרִקִיעַ עֲזוֹ: הַלְלוּהוּ בַּגְּבוּרָתוֹ
הַלְלוּהוּ בְּרַב גְּדֻלוֹ: הַלְלוּהוּ בְּתַקְעַ שׁוֹפָר הַלְלוּהוּ בַּנֶּבֶל וּכְנֹזֶר: הַלְלוּהוּ
בַּתֶּף וּמַחֲזֵל הַלְלוּהוּ בַּמְנִיחַ וְעִגָּב: הַלְלוּהוּ בַּצִּלְצְלֵי-שִׁמְעַ הַלְלוּהוּ בַּצִּלְצְלֵי
תְּרוּעָה: כָּל הַנְּשָׁמָה תִּתְהַלֵּל יְהוָה הַלְלוּ-יְהוָה:

קכג לְמִנְצַח בְּנִגִּינֹת מִזְמוֹר שִׁיר: אֱלֹהִים יַחַנְנוּ וַיְבָרְכֵנוּ יְיָ אֵר פָּנָיו אֲתָנוּ סֵלָה:

ולא רוקדים במחול מלבד שלוש הרקידות שתיקנו הקדמונים באמירת 'כשם שאני רוקד כנגדך'.

סדר הבדלה בבית³¹

בלשון אשכנז (יידיש-דייטש)

בתפוצות אשכנז ופולין פשט המנהג לזמר במוצאי שבת, שלוש פעמים זה אחר זה, את הזמר קצר בלשון אשכנז (יידיש-דייטש) המתחיל במילים 'גאט פאן אברהם'. בדורות המאוחרים התפתחו גירסאות שונות לזמר זה. לפנינו הנוסח הקדום ביותר שהופיע בדפוס, בשנת ש"ם:

שרים את הזמר שלשה פעמים ובפעם השלישית גומרים במילים 'אַמֶּן וְאַמֶּן'.

גאָט פאָן אַבְרָהָם יִצְחָק אוֹנִי יַעֲקֹב / בַּעֲהֵט דִּי־יִנְעָן פֶּאָלֶק יִשְׂרָאֵל אִין זַיִנְעֵם

לְאוֹף /

---

31 If a woman is by herself, our מנהג is that she should recite הבדלה. At the time of the ראשונים, even when the husband said הבדלה, women would drink the wine, however at the time of the אחרונים this changed).

דָּעַר לִיבְעַר שַׁבַּת קֹדֶשׁ גְּעַהֵט דְּאֵהִין / דִּיא וּוּאָךְ זָאָל קֶאָמְעָן /

זוֹ אוֹנָז אוֹנִי אַלְעָן פֶּרֶאָמְעָן / זִיבְעָן טאַגַע זָאָלְעָן קֶאָמְעָן צוּ מִזֶּל אוֹנִי צוּ

בְּרִכּוֹת /

צוּ שְׁשׂוֹן אוֹנִי צוּ שְׁמֵחֹת / צוּ שְׁלוֹם אוֹנִי צוּ גוֹטְעַם גְּעוּוִין אָמֵן וְאָמֵן

בבית אבל אין אומרים הפסוקים שלפני הבדלה

One pours a slightly overflowing cup and leaves it on the plate.

ישעיה יב:ב-ג הַנְּהָ אֵל יִשׁוּעָתִי אֲבַטַח וְלֹא אֶפְחָד כִּי-עֲוִי וְזִמְרַת יְהוָה יִלִּי

וְיִהְיֶה-לִּי לִישׁוּעָה: וְשִׂאֲבַתְּם-מַיִם בְּשִׁשּׁוֹן מִמַּעֲיָנִי הַיִּשׁוּעָה: תהלים ג:ט

לִּי הַיִּשׁוּעָה עַל-עַמֶּךָ בְּרִכְתֶּךָ סֵלָה: מ:ח יִי צַבָּאוֹת עֲמָנוּ מִשָּׁגֵב-לָנוּ

אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֵלָה: אסתר ח:טז³² לַיהוּדִים הִיְתָה אוֹרָה וְשִׂמְחָה וְשִׁשּׁוֹן

וְיִקָּר: בֵּן תִּהְיֶה לָנוּ:

³³ One lifts the cup and spills some of the wine out at this point.

32 אוֹרָה זוֹ תוֹרָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: 'כִּי גַר מִצְוָה וְתוֹרָה אֲוִרִי (משלי ו:כג) שְׂמֵחָה זֶה יוֹם טוֹב, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: 'וְשִׂמְחָת בְּחֻגֶיךָ (דברים טז:יד) שְׁשׂוֹן זוֹ מִילָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: 'שֵׁשׁ אֲנֹכִי עַל-אֲמֶרְתֶּךָ' (תהלים קיט:קסב) וְיִקָּר אֵלּוּ תִפְלִיו, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: 'וְרֹאֵן כָּל-עַמִּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ד' נִקְרָא עָלֶיךָ וְנִרְאָו מִמֶּךָ: (דברים כח:י). (גמ' מגילה טז:)

33 It is customary to pour out upon the ground (a small measure of) wine, but only just prior to the completion of the הגפן פרי בורא, lest the blessing itself be recited over an incomplete measure of

תהלים קטז:יג כּוֹס־יְשׁוּעוֹת אֲשָׂא וּבִשֵּׁם יְיָ אֶקְרָא:

נוטל כוס יין בידו ומברך :

סְבִירִי [בְּרִשׁוֹת מוֹרָה מוֹרִינוּ הָרֵב אוּ פְהֵגִים] מְרַנֵּן וְרִבְנָן וְרִבּוֹתֵי:

³⁴ בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְרֵי הַגֶּפֶן:

עתה נוטל את הכוס ביד שמאל ואת הבשמים ביד ימין ומברך לפני שמריח אותם :

במוצאי שבת בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא מִיְנֵי בְשָׂמִים:

: אח"כ מקרב את ידיו אל הנר ומברך

במוצאי שבת ³⁵ בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא מְאוּרֵי הָאֵשׁ:

עתה חוזר ונוטל את כוס היין ביד ימין ומברך :

(גמ' פסחים קד.) בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמְבַדִּיל בֵּין־קֹדֶשׁ לְחָל

---

wine. This is taken as a good omen for the week to come, for, according to the Talmud, "Any house where wine is not poured out like water does not enjoy a full abundance of blessings." (גמ' עירובין (סח.) [The World of Prayer Volume II pg. 79]

34 בורא פרי' has many different variations. In the old ספרי מנהגים, the wine is spilled as one says 'בורא פרי' הגפן. One places the כוס in the left hand and takes the בשמים in the right. While saying 'מאורי האש' one passes the כוס to the right hand and looks at left hand, then passes back the כוס to the left hand and looks at the right hand, once again passing the כוס to the right hand for the concluding ברכה.

In KAYJ - the wine is spilled before הבדלה. After the ברכה of 'בורא פרי הגפן' the כוס is passed to the left hand until the last ברכה. The בשמים is taken in the right hand and then put down. One looks at the right hand for 'מאורי האש', and then takes the כוס in the right hand and looks at the left. We then hold the candle in the left hand until the end of הבדלה (while saying 'קדש' we lift the כוס in the right hand, and while saying 'לחול' we lift the נר in the left hand).

35 There are two מנהגים; a) one gazes at one's nails both prior to the ברכת ראייה and b) after it (ברכת הנהנין). In practice, both מנהגים are followed.

בין אור לחשך בין ישראל לעמים בין יום השביעי לששת ימי המעשה:

ברוך אתה יי המבדיל בין קדש לחל:

³⁶ ויושב ושותה הכוס, ומשייר מעט יין ושופכו על השולחן ומכבה בו הנר (ויש מריחים בעשן הנר המכובה

ורוחצים עיניהם ביין הנשפך ואומרים 'מצות יי ברה מאירת עינים', הכל לחבוב המצוה).

Many families sing the following:

אליהו הנביא, אליהו התשבי, אליהו הגלעדי - במהרה, יבא אלינו, עם משיח

בן דוד.

איש אשר קנא, לשם האל,

איש בשר שלום, על-יד יקותיאל,

איש גש, ויכפר על-בני ישראל.

אליהו הנביא, אליהו התשבי, אליהו הגלעדי - במהרה, יבא אלינו, עם משיח

בן דוד.

איש דורות שנים-עשר, ראו עיניו,

36 רב זעליגמאן The wine placed in the corner of the eyes is mentioned by רב זעליגמאן מהנהג The wine placed in the corner of the eyes is mentioned by רב זעליגמאן מהנהג מהרי"ל of the תלמיד, בינג.

אִישׁ הַנִּקְרָא בְּעַל שֵׁעַר, בְּסִמְנָיו,

אִישׁ וְאֶזְרָא עוֹר, אֶזְרָא בְּמִתְנָיו.

אֵלֶיָּהוּ הַנָּבִיא, אֵלֶיָּהוּ הַתְּשֻׁבִי, אֵלֶיָּהוּ הַגְּלְעָדִי - בְּמִהְרָה, יָבֹא אֵלֵינוּ, עִם מְשִׁיחַ

בְּיָדוֹ.

אִישׁ זָעַף, עַל עוֹבְדֵי חַמְנִים,

אִישׁ חָשׁ וְנִשְׁבַּע, מִהֵיזֶה גִּשְׁמֵי מְעוֹנִים,

אִישׁ טַל וּמָטָר, עָצַר שָׁלֹשׁ שָׁנִים.

אֵלֶיָּהוּ הַנָּבִיא, אֵלֶיָּהוּ הַתְּשֻׁבִי, אֵלֶיָּהוּ הַגְּלְעָדִי - בְּמִהְרָה, יָבֹא אֵלֵינוּ, עִם מְשִׁיחַ

בְּיָדוֹ.

אִישׁ יָצָא, לְמִצָּא לְנַפְשׁוֹ נַחַת,

אִישׁ כִּלְכְּלוּהוּ הָעֲרָבִים, וְלֹא מֵת לְשַׁחַת,

אִישׁ לְמַעַנּוֹ, נִתְבָּרְכוּ כֹּד וְצַפְחַת.

אֵלֶיָּהוּ הַנָּבִיא, אֵלֶיָּהוּ הַתְּשֻׁבִי, אֵלֶיָּהוּ הַגְּלְעָדִי - בְּמִהְרָה, יָבֹא אֵלֵינוּ, עִם מְשִׁיחַ

בְּיָדָיו.

אִישׁ מוֹסְרֵי, הַקְּשִׁיבוּ כְּמַהֲרִים,

אִישׁ נֶעְנָה בְּאֵשׁ, מִשָּׁמַי גְּבוּהִים,

אִישׁ סָחוּ אַחֲרָיו: מַלְכִים א' יח:לט יי' הוּא הָאֱלֹהִים:

אֱלֹהֵי הַנְּבִיא, אֱלֹהֵי הַתְּשֻׁבִי, אֱלֹהֵי הַגְּלָעָדִי - בְּמַהֲרָה, יָבֹא אֵלֵינוּ, עִם מְשִׁיחַ

בְּיָדָיו.

אִישׁ עֵתִיד לְהַשְׁתַּלַּח, מִשָּׁמַי עֲרֵבוֹת,

אִישׁ פְּקִיד, עַל כָּל-בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת,

אִישׁ צִיר נְאֻמָּן, לְהַשִּׁיב לֵב בְּנִים עַל-אָבוֹת.

אֱלֹהֵי הַנְּבִיא, אֱלֹהֵי הַתְּשֻׁבִי, אֱלֹהֵי הַגְּלָעָדִי - בְּמַהֲרָה, יָבֹא אֵלֵינוּ, עִם מְשִׁיחַ

בְּיָדָיו.

אִישׁ קָרָא, מַלְכִים א' יט:י קָנָא קִנְאָתִי לִי בְּתַפְאָרָה,

אִישׁ רָכַב עַל-סוּסֵי אִשׁ, בְּסַעְרָה,

אִישׁ שָׁלַא טָעַם, טָעַם מִיָּתָה וּקְבוּרָה.

אֲלֵיהֶוּ הִנְבִּיא, אֲלֵיהֶוּ הִתְשַׁבֵּי, אֲלֵיהֶוּ הִגְלַעְדִי - בְּמַהְרָה, יָבֵא אֲלֵינוּ, עִם מְשִׁיחַ
בְּיָדָיו.

אִישׁ תִּשָּׁבֵי, עַל-שְׁמוֹ נִקְרָא,

תִּצְלִיחֵנוּ עַל-יָדוֹ, בְּתוֹרָה,

תִּשְׁמִיעֵנוּ מִפִּי, בְּשׁוֹרָה טוֹבָה בְּמַהְרָה,

תּוֹצִיאֵנוּ, מֵאֶפְלָה לְאוֹרָה.

אֲלֵיהֶוּ הִנְבִּיא, אֲלֵיהֶוּ הִתְשַׁבֵּי, אֲלֵיהֶוּ הִגְלַעְדִי - בְּמַהְרָה, יָבֵא אֲלֵינוּ, עִם מְשִׁיחַ
בְּיָדָיו.

איש התשבי, תצילנו מפי אריות,

תבשרנו, בשורות טובות,

תשמחנו בנים על-אבות, במוצאי שבתות.

אליהו הנביא, אליהו התשבי, אליהו הגלעדי - במהרה, יבא אלינו, עם משיח
בן-דוד.

פכתוב: מלאכי ג: כג-כד הנה אנכי שלח לכם

את אליה הנביא לפני בוא יום יי

הגדול והנורא: והשיב לב-אבות

על-בנים ולב בנים על-אבותם

אליהו הנביא, אליהו התשבי, אליהו הגלעדי - במהרה, יבא אלינו, עם משיח
בן-דוד.

אשרי מי שראה פניו, בחלום,

אֲשֶׁרֵי מִי שֶׁנָּתַן לּוֹ שְׁלוֹם, וְהִחְזִיר לּוֹ שְׁלוֹם.

תהלים כט:יא י' | יְבָרֶךְ אֶת-עַמּוֹ בְּשְׁלוֹם:

אֱלֹהֵי הַנְּבִיא, אֱלֹהֵי הַתְּשֻׁבִי, אֱלֹהֵי הַגְּלָעָדִי - בְּמִהְרָה, יָבֵא אֱלֵינוּ, עִם מְשִׁיחַ
בְּיָדָיו.

ולאחר הבדלה אומרים פיוט המבדיל וכו'
המחבר (י"א שהוא רבינו יצחק בן יהודה אבן גיאת ז"ל מספרד) חתם 'יצחק הקטן' בראשי החרוזים.

המבדיל בין-קדש לחל, חטאתינו הוא ימחל,

³⁷ כִּסְפָנוּ וְזָרְעֵנוּ יִרְבֶּה כְּחֹל, וְכִכּוּבִים בְּלִילָה.

יֹום פְּנָה כְּצֵל תָּמָר, אֶקְרָא לְאֵל עָלַי גָּמֵר,

ישעיה כא:יב אָמַר שֹׁמֵר אֶתָּא בְּקֶר וְגַם-לִילָה

צְדָקְתְּךָ כְּהַר תְּבוֹר, עַל חֲטָאֵי עֲבוּר תִּעְבֵּר,

תהלים צ:ד כִּיֹּם אֶתְמוּל כִּי יַעֲבֹר וְאֲשִׁמוּרָה בְּלִילָה:

חֲלִפָה עֹנֶת מִנְחָתִי, מִי יִתֵּן מִנוּחָתִי,

יג' יִגְעָתִי | בְּאֲנַחָתִי אֲשַׁחָה בְּכָל-לִילָה

37 The סופר comments that the word כספנו in the song 'המבדיל' comes before זרענו. This is the text of most ancient מחזורים and therefore the accepted נוסח. He explains that the logic is because the פיוט continues with כחול וכוכבים, the first is to be blessed like the חול (sand), and the second to be blessed like the כוכבים (stars). Since it is immaterial to us which type of money we have, we do care what type of children we have, therefore כספנו is said first, so that our money will be blessed like חול, and זרענו, which we desire to be numerous, be the highest quality as the כוכבים.

קוֹלִי בַל-יִטַל, פֶּתַח לִי שַׁעַר הַמְּנַטֵּל,

שיר השירים ה:ב שְׂרָאֲשִׁי נִמְלֵא-טָל קוֹצוֹתַי רְסִיסֵי לַיְלָה:

הָעֵתֶר נוֹרָא וְאִיּוֹם, אֲשַׁנֵּעַ תְּנָה פְּדִיּוֹם,

משלי ז:ט בְּנִשְׁפָּה-בְּעֶרְב־יּוֹם בְּאִישׁוֹן לַיְלָה

קָרָאתִיךָ יְהִי הוֹשִׁיעֵנִי, אֲרַח חַיִּים תּוֹדִיעֵנִי,

ישעיה לח:יב מִדְּלָה יִבְצַעֵנִי מִיּוֹם עַד-לַיְלָה

טְהַר טַנוּף מַעֲשֵׂי, פֶּן יֹאמְרוּ מִכְּעִיסֵי,

איוב לה:י אֵיחָה אֱלֹהִים עֲשֵׂי נִתַּן זְמַרְוֹת בְּלַיְלָה:

נְחַנּוּ בְיָדְךָ כַּחֲמֹר, סִלַּח-נָא עַל-קַל וְחֲמֹר,

תהלים יט:ג יּוֹם לַיּוֹם יִבְיַע אֱמֹר וְלַיְלָה לַלַּיְלָה

סדר לוית המלכה.

לעולם יסדר אדם שולחנו במוצאי שבת אפילו אינו צריך אלא כזית, ויהי השולחן ערוך ממש, לכן ידליק גם כן נר נוסף לכבודו, ויכריז ויאמר, דא היא סעודתא דדוד מלכא. ונמצא בספרים, שיש עצם באדם שאינו נהנה משום אכליה כ"א מזו הסעודה של מוצאי שבת. פת חמה במוצאי שבת מלוגמא. חסין במוצאי שבת מלוגמא.